ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5. Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲ.
Սեպտ. 1-ից մինչեւ հոկտ. 1-ը—85 կ.: Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ) —20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ Площадь Биржи 8

1913 Թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՇՈՒՇԻ—ԵՒԼԱԽ

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԱԶԵԱՆԻ ղեկավարութեամբ կազմված կոմիսիօնօ-առեւտ. ընկերութիւնը յայտնում է վաճառականներին, մասնաւոր անձանց, կուլտուրական, արդիւնաբերական և առեւտրական հաստատութիւններին, որ այդ ընկերութիւնը սոյն սեպտեմբերի 15-ից, ի մէջի այլ ձեռնարկութիւնների, բաց է անում Շուշում և Եւլախում կոմիսիօներական գրասենեակներ։ Բոլոր պատուէրները կատարվելու են շուտափոյթ, ճշգութեամբ և չափաւոր վարձատրութեամբ կանխիկ։ Դիմել Շուշում և Եւլախում նամակով այսպիսի հասցէով. Въ комиссіонерство Л. Варазова и К°, իսկ հեռագրով՝ Варазову-компанія.
(о.մ.) առ. 776. 20—2

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԲԱՐԵԿԵՑՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

—

Եթէ ցանկանում էք բարգաւաճ հիմնարկութիւններ, ապահովված կրթական հաստատութիւններ, ճոխ գրական հրատարակութիւններ, վայելուչ թատրոն, գեղարուեստի տաճարներ և մի շարք կուլտուրական ձեռնարկութիւններ ունենալ՝ պէտք է ամեն ջանք գործ դնէք ունենալ, հարուստ և առաջադիմող ժողովրդական մասսա։

Այո, հարուստ և առաջադիմող մասսա։

Առանձին անհատների, բացառիկ անձնաւորութիւնների հարստութիւնը կարող է երբեմնապէս շատ և շատ օգտակար գործեր կատարել, բայց լուրջ և հաստատուն ժողովրդական առաջադիմութիւնը կարելի է ապահովել հանրային հարստութեամբ, մասսային բարեկեցութեամբ, երկրի և ազգաբնակութեան ընդարձակ խաւերում գտնվող յարատեւ և անսպառ եկամուտներով։

Ուստի ամեն անգամ, երբ մեր գիւղական մասսան դժուար կացութեան մէջ է ընկնում, անբերրիութեան է հանդիպում, իսկ երբեմն մի քանի տարի շարունակ զոհ է գնում ձախորդ հանգամանքների, մենք տեսնում ենք թէ ինչպէս նա կորցնում է միլիոններ և տասնեակ միլիոններ, քայքայելով իր տնտեսական վիճակը և վտանգի ենթարկելով իր կուլտուրական հիմնարկութիւնները։

Եթէ այս տարվայ երաշտի նման անմխիթարական տարիները միայն բացառութիւններ լինէին, մենք անշուշտ նրանց վրա կը նայէինք իբրև չափազանց մասնաւոր և անցողական մի երևոյթի վրա, որի վրա կարող էինք առանձնապէս չը կենտրոնանալ, սակայն դժբաղդաբար՝ վերջին ժամանակաշրջանում ձախորդ տարիների թիւը աւելանում է զգալի աստիճանով, և մենք տեսնում ենք, որ մեր մասսային բարեկեցութիւնը վտանգված է ներկայանում մեր սերնդի առաջ։

Անշուշտ՝ եթէ այդպէս չը լինէր տնտեսական մեր կեանքի ընդհանուր բնաւորութիւնը, մենք նշանակութիւն չէինք տայ և այս տարվայ երաշտին ու նրա պատճառած անբերրիութեան։ Բայց մենք լաւ գիտենք, որ ներկայ անբերրիութեան պատճառած վնասները և զրկանքները շուտով չեն անցնի, և նա թոյլ չի տայ, որ գիւղացիութիւնը շուտով վերականգնի իր տնտեսական բարեկեցութիւնը։

Մեր երկրի կորցրածը այս տարի պէտք է նորից խթան հանդիսանայ մեզ համար լայն և ընդարձակ կերպով ասպարէզի վրա դնել մեր մասսայի բարեկեցութեան խոշոր և ընդարձակ խնդիրը և միջոցներ ձեռք առնել նրան լրջօրէն ուսումնասիրելու և բեղմնաւոր դրական գործունէութիւն սկսելու համար։

Մինչև մենք չը լուծենք բաւարար կերպով մեր մասսայի տնտեսական բարօրութեան և բարգաւաճման խնդիրը, մենք անկարող կը լինենք ձեռնարկելու բեղմնաւոր կուլտուրական, մտաւոր և հասարակական գործունէութեան մեր ժողովրդի համար։

Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

Մէնշիկօվը «Н. Вр.»-ում լոյս ընծայած իր «Կովկասեան Իդիլլիա» յօդուածի մէջ յախուռն յարձակվում է Կովկասի փոխարքայի ամենահպատակ զեկուցագրի առիթով գլխաւորապէս հայկական «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան վրա։

—

Գերմանական «Ֆրանկֆուրտեր-Ցայտունգին» հաղորդում են Կ. Պօլսից, որ ռուս դրամատէրերը ռուսաց կառավարութեան աջակցութեամբ աշխատում են ձեռք բերել Էրզրում-Երզնկա երկաթուղային կոնցեսիան։

ՀԱՅԸ ԿԸ ԳԱՂԹԷ, ՀԱՅԸ ԿՈՒԼԱՅ

Այս պահուս՝ մինչ արտասահմանի հայութիւնը կուշտ ու կուռ, պարտէզէն թատրոն, գրադարանէն ցիրկ, սալօնէն պարահանդէս կերթայ, կեանքի վայելքները կըմբոշխնէ առատ ու առատ, մենք հոս փակուած մեր տուներուն և արտերուն մէջ՝ վախի ու սուգի ներքևը կը հեծենք, կը աքնինք։ Հոդ՝ երբ հայ պարոնները «rendez-vous»-ներ կը տարքեն, օրիորդները մետաքսեայ ժիւփօններով ու պէս-պէս հոտեռով պարոնները կը հիւրասիրեն իրենց թաւշեայ նստարաններուն վրայ, հոս մեր այրերն ու կիները մերկ ու բոբիկ, քաղցած ու ցամքած իրենց սրտի հատորները ճամբու կը դնեն։ Ռուսահայուն ականջները նուագարաններուն թրթռացումներովը կը լեցուին, թիւրքահայունը՝ սպանութեանց ու թալաններու լուրերովը կը ցնցուին. առաջինին աչքերը քաղաքակրթութեան հրաշքներովն ու պարգևներովը կը զբօսնուն, վերջինինը՝ կենդանի կամ սպաննուած դիակներուն ի տես արցունք թափելով կը կուրանան։

Կեանքի ի՜նչ ահագին հակասութիւն միևնոյն ազգի զաւակներու միջև. մին կուլայ, միւսը կը խնդայ, մէկը զբօսարան կերթայ, մի ուրիշը բանտ, հոն քաղքենին հաճոյքներէն ձանձրացած ամարանոցներ կը քաշուի, հոս կեանքի անտանելիութեան եւեւէն կը գաղթեն, անձնասպանութեան կը դիմեն։

Լացող մօր մը արգանդէն ծնած ու տխնքներէն մնած, տխրութիւն ունելով մեծցած թիւրքահայուն համար Բիթլիսի կարաւանի տասխօնը, Դաստա-լօշերը երթալ ու նստիլ, հայ գաղթողներու կարաւանի անցքը տեսնել և լացողներուն հետ լալակից ըլլալ մեծ հաճոյք է։ Թարօնէ ու ամեն բանէ զուրկ գաւառացի երիտասարդներուն համար այդ տեղը կը ծառայէ իբր ողբերգական ներկայացումներու կենդանի բեմ մը։

Ճիշդ երէկ էր, որ 420 հայեր նորէն գաղթեցին դէպի Ամերիկա, Ռուսաստան և այլուր, որը՝ զաւակներով, որը մինակ։

Հոգւով ու մարմնով անդրատլանտեան երկիրները փոխադրուող այդ կենդանի մեռեալներուն յուղարկաւորութեամբ փութացողներ շատ ու շատ էին, ամեն սեւերէ ու տեսակներէ կային։ Հարսն՝ իր էրիկը, տղան՝ իր հայրը, քոյրը՝ իր եղբայրը, ծերունին՝ իր թոռը վերջին անգամ մըն ալ համբուրելու, արցունքները իրարու փոխարինելու և գիրկընդխառնուելու համար ամեն միջոց բանեցուցած ու եկած էին...։

Հայաստանը կը դատարկուի։

Հող արցունքներուն՝ հառաչներ, հառաչներուն՝ համբոյրներ, համբոյրներուն գիրկընդխառնումներ և գիրկընդխառնումներուն նորէն արցունքներ կը յաջորդէին, և սակայն դեռ իրարմէ չէին բաժնուեր։

Այո, բաժնուիլ չէին ուզեր, կենդանի-կենդանի իրարմէ հեռանալ, եանքերնուն քով երթալ մեռնիլ չէին սիրեր։

Հայրը՝ զաւկին օրհնութիւն, հարսը՝ էրկան խնդրանք, մայրը՝ տղուն խրատ, ղարիբի տէրը՝ իր շատոնցուան պանդխտին բարևներ կը ճամբէր ու կուտար։

Որչափ բաժնուելու ժամանակը կը մօտենար, այնչափ գոռումն ու գոչումը կը սաստկանար, համբոյրներու ձայնը արձագանգ կը տանէր. Թափուած արցունքները շոգիանալով վեր բարձրացան, ամպեր կազմեցին, և սակայն դեռ չէին բաժնուիր, չէին հանդարտիր։ Անոնք գիտէին, թէ վերջին տեսակցութիւնը՝ վերջին խօսքն ու կապն է, որ մեկնողը իր բերնէն կը հանէր ու կըսէր. անոնք լաւ գիտէին, թէ միայն թիւրքին ու քիւրդին, Սալմաստեանին ու Սև ծովու չորացումէն վերջը անգամ մըն ալ զիրար պիտի կրնային տեսնել։

— Համբուրէ, համբուրէ ու լաց, վտարանդի ու թափառական հայ նժդեհ. այդ է միայն քեզ իրաւունք մնացեր...։

Էրիկն՝ իր կնիկը, տղան՝ հօր ձեռքը, մայրը՝ տղուն ճակատը կը համբուրէին ու կուլային, և դեռ չէին բաժնուիր, չէին խաղղիր։

Եւ վերջապէս անկարեկից գրաստները սկսան քալել, քալել ու հեռանալ, քալել ու քակել դաւաճանօրէն՝ իրարմէ սրտերն ու հոգիները, շրթներն ու լեզուները, իրարու հետ կենակցելու դաշնակցող և միայն երկու ամիս իրարու հետ կողակից մնացող ամոլները։

Այդ օրը Սալնոյ Ձորը վէրքերու ձորեր բացաւ մեկնող ու մնացող հայերու սրտերուն մէջ. ողբի ու կոծի ձայնը լեցուցած էր ամբողջ դատարկութիւնը։

Թիւրքն ու քիւրդը միայն հրճուած էին այդ բոպէներուն տեսնելով իրենց տեղը լայնցած՝ վտարուած ու հալածուած հայերուն հեռացումով։

Բիթլիս Մշեցի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Երեսուն և հինգ տարի է, Խրիմեան Հայրիկի բերկաթեայ շերեփի պատմական առակից մինչև այսօր, ամեն միջոցներով յորդորներ են տրվել թիւրքահայերին՝ իրանց ինքնապաշտպանութեան մասին մտածելու։ Հակապետական շարժում սոմ. տիրապետութեան դէմ՝ հայը այժմ իր մտքից իսկ չէ անց կացնում։ Ամբողջ հարցը կայանում է նրանում, որ, քանի թիւրք կառավարութիւնը չէ ուզում կամ չէ կարող հայերին պաշտպանել թիւրք-քիւրդ յարձակումների դէմ, հայերին մնում է հոգալ պաշտպանութեան գործը սեփական միջոցներով։

Ինքնապաշտպանութեան յորդորների դէմ շատ անգամ լսվում է թիւրքահայերի տրտունջը։

— Այո, շատ լաւ բան է ինքնապաշտպանութիւնը, համաձայն ենք, բայց զէնք տուէք մեզ, մենք աղքատ ենք...։

Դեռ վերջերս նոյն իսկ «Մշակի» թղթակից պ. Թախիծը (Մուշից) նոյն յանկերգն էր կրկնում։

— Լաւ, շատ լաւ, բայց աղքատ է ժողովուրդը, տնտեսապէս քայքայված է. ցոյց տուէք մի աղբիւր, որից ստանանք զէնք և այլն։

Այս և նման բացագանչութիւններ այլազան վարիանտներով արձագանքում են Կովկաս ու արտասահման։ Ու սրտացաւ մարդիկ սկսում են մտածել թէ ինչ անել։

Քննենք հարցը և առնենք մեր խօսքը օբյեկտիվ դատողութիւնների հիման վրա։

Նախ պիտի ընդունել, որ օրգանական հնարաւորութիւն չը կայ և, բացի այդ, ոչ մի կերպ չէ կարող նպատակին ծառայել ձրիաբար ժողովրդին—անհատների կամ համայնքի—զէնք յանձնելը։ Նոյն իսկ կազմակերպված շարքերում—օրինակ է Դաշնակցութիւնը—կուսակցութեան կողմից ընկերների մօտ պահ տրված զէնքերը իւրացվում են, անխնամ պահվում ու փչացվում, ու ոմանք էլ գաղտնի ծախում ու դրամը կուլ տալիս։ Ձրի ստացածը ոչ միայն յարգ չի ունենայ, այլ և կը դառնայ նոր տեսակի չարիքի աղբիւր։

Մի ժողովուրդ, որքան էլ որ տնտեսապէս քայքայված լինի, էլի կարողութիւն կունենայ զէնքի գինը հայթայթելու։

Եթէ խօսքը թիւրքահայի մասին է, ախր այդ ժողովուրդը մեր էլ աչքի առաջն է. չէ՞ որ տեսնում ենք, նա ուտում է, հագնվում, քահանաներ, դպրոցներ պահում, զանազան հաճոյքների համար փող ծախսում, հարսանիքներ սարքում, կանանց զարդեր հոգում, կառավարութեան տուրքերը վճարում տասնեակ միլիոններով և այլն։ Եթէ սրանք անհրաժեշտ բաներ են, դրանցից աւելի անհրաժեշտը՝ զէնքն է։ Հէնց Մուշում — Թիւրքահայաստանի «կլասիկ մուրացկան» այդ գաւառում — տարեկան քանի՜ քանի՜ տասնեակ հազար ոսկու ոգելից ըմպելիք է սպառվում։ Երբ մեռնում է թէկուզ ամենաաղքատ գիւղացու եզը կամ կովը, նա գլուխը քարով կը տայ ու ճարճուր կանի և վերջապէս մեռածի տեղ նորը կը գնի։

Միթէ զէնքը պակաս կարևոր է։

Միթէ զէնքի պիտի յատկացնել միայն այն դրամը, որը ոչ մի բանի ծախսելու այլևս տեղիք չը կայ։

Անբարեխղճութիւն է թիւրքահայերի զինման որպէս արգելք նրա տնտեսական քայքայված դրութիւնը, աղքատութիւնը ցոյց տալ։

Պէտք է չարիքը մատնանշել բաց-աչկարա կերպով։ Պէտք է առանց ամաչելու ասել, որ թիւրքահայը դեռ չէ խրատվել հին, զառն փորձերից. նրա ինքնապահպանման գիտակցութիւնը դեռ բութ է, վտանգի դէմ պաշտպանելու բնազդը դեռ չէ հասունացել իր մէջ լայն չափով։

«Աղքատութիւնը» բնաւ պատճառ չէ ուրեմն։ Անցնենք երկրորդ առարկութեան, այսինքն թէ՝ եթէ թիւրքահայը ուզենայ, տեխնիկական հնարաւորութիւն ունի՞ զէնք ստանալու։ Այո։

Թիւրքահայաստանի ամենախուլ անկիւններում իսկ լազերը, քիւրդերն ու թիւրքերը (նոյնիսկ պետական պաշտօնեաներ) բեռներով ամեն տեսակի զէնքեր են տանում վաճառելու։ Ամենավստահ կերպով և փաստացի կարելի է ասել, որ նրանք գնող հայի ու խալամի մէջ մաղաչափ իսկ խտրութիւն չեն դնում։ Ով վճարեց՝ նրան էլ ծախում են։ Ո՞վ է մեղաւոր, որ հայի բնակակից մահմեդականը իմանում է զէնքի յարգը, ու դէսից-դէնից ճարում է փող ու առնում զէնք, իսկ հայը նստում է խելքը, միտքը իր առաւօտին, իր արհեստին է տալիս ու շատ-շատ որոճում է զէնքը ձրի ստանալու միջոցներ։

Թիւրքահայը եթէ զինվել ցանկանայ, այնքան շատ տրամադրելի զէնք կարող է ունենալ քիւրդերի ու լազերի միջոցով, որ երևակայել անգամ դժուար է։ Ու կարող է ունենալ ոչ թէ վատ տեսակի ու տեղական շինվածներ, այլ եւրոպական ամենակատարեալ սիստեմի հրացաններ։ Դրամը այնպիսի ուժեղ ֆակտոր է, որ նրա առաջ խոնարհվում է ամենամոլեռանդ թիւրքն էլ, պաշտօնեան էլ, իսկ լազը՝ արդէն առանց այդ էլ լաւ տրամադրված չէ դէպի թիւրք կառավարութիւնը։

Գիտեմ որ թիւրքահայերից շատերը պիտի առարկեն թէ՝ ճիշդ է որ լազի, թիւրքի միջոցով կարելի է ստանալ, բայց թանգ կը լինի։

Ահա հէնց այս առարկութեան մէջ է թաղնված շան գլուխը։ Այստեղ է գաղտնիքը։ Թիւրքահայը չէ ուզում թէկուզ 10—20 ր. աւել վճարել որևէ զէնքի. նա միշտ առաջնորդվում է առևտրական, չարչիական մտայնութեամբ։ Մի չնչին գումարի համար նա հրաժարվում է զէնքից, միշտ սպասելով որ էժանը հանդիպի, որը եթէ գնելիս լինի, տեղը գայ շահով էլ ծախել կարողանայ։

Ահա ամբողջ պատկերը իր ներքին բոլոր գոյներով։

Մի ուրիշ օրինակ։

Ամերիկայում կան 50,000 հայ երիտասարդներ, Ռուսաստանում դարձեալ նոյնքան, Ռումինիայում, Եգիպտոսում, Բուլղարիայում նոյնպէս։ Դրանց ընդհանուր թիւը հաշւենք 150,000։ Նրանք գրեթէ բոլորն էլ երկրում ունեն տուն-տեղ, ընտանիք, ծնողք, եղբայրներ և այլն։ Նրանք բոլորն էլ ուղարկում են իրանց աշխատած փողը տուն։ Եթէ 150,000 մարդուց $^{1}/_{10}$-ը ուղարկված փողի մի մասը, մի անգամ միայն իր ամբողջ կեանքում, հրահանգի յատկացնել մի հատիկ զէնքի, կարելի է ասել, որ թիւրքահայերի ինքնապաշտպանութիւնը կը լինի՝ այսպէս ասած՝ իդէալական։

Ինչո՞ւ չեն անում։

Որովհետև չը կայ գիտակցութիւն, չը կայ կամք, չը կայ բնազդ՝ թէկուզ անասնական մաշտաբով։

Ահա թէ ինչն է պակասում։

Վեց ամսվայ ընթացքում (1913 թ. յունվ.—յունիս) թիւրքահայի գլխին թափվել են 889 սպանութեան, վիրաւորումի, զինված յարձակման, կողոպուտի, սարսափի, թալանի, բռնաբարումների դէպքեր, ու դեռ էլի չէ խրատվում։ 300,000 զոհերը Հայաստանում, 15,000 զոհերը Ադանայում, դեռ մի ամիս առաջվան կոտորածները Բօզօստայում ու Մալազգիրտում էլի չեն մղում թիւրքահային դէպի մասսայական ինքնապաշտպանութիւն։

Բանաւոր, գրաւոր պրօպագանդից շատ աւելի ազդու է գործնական պրօպագանդան, կենդանի ագիտացիան, օրվան դէպքը, աչքի առաջ կատարվող փաստը։

Ո՞վ է մեղաւորը։

Սովորել ենք միշտ լալ, տրտնջալ, աղքատ, անկարող ձևանալ։ Պէտք է պատռել կեղևը, պէտք է բաց-աչկարա ասել, որ եթէ թիւրքահայը կոտորվում է, ինքն է յանցաւորը, որովհետև չէ պաշտպանվում։ Եթէ թիւրքահայը ունենայ մի քիչ կամք, զոհողութիւն, իր համար զինվելը շատ աւելի հեշտ է, քան երևակայում են դրսից ու ներսից սրտացաւ մարդիկ։ Աւելի հեշտ՝ քան աւելի շատ բաներ։

Թիւրքահայաստանում—մանաւանդ գիւղական աշխարհում—հայ քաղաքական կուսակցութիւնների գոյութիւնը պայմանաւորված է սոսկ ինքնապաշտպանութեան գործով։ Ցաւալի է խոստովանվել, որ տակաւին ձեռք չէ բերված ցանկացված արդիւնքի գոնէ քիչ-շատ մխիթարական չափը։

Երբ թիւրքահայը այսքան անտարբեր է իր ֆիզիկական գոյութեան վտանգի հանդէպ, միթէ կարծում էք օգտակար կը լինեն դրսից թէկուզ հրաշքով բերված և իրան ձրիաբար տրված զէնքերը, նոյնիսկ հարիւր հազարներով։

Կովկասահայը պէտք է ընդմիշտ փարատվի թիւրքահայի նկատմամբ կազմած նախապաշարմունքից։

Կովկասահայը պէտք է հրաժարվի թիւրքահայի նկատմամբ միշտ ներողամիտ, ողորմող, ու ինչ-որ տեսակի այլևս վնասակար դարձած սրտացաւ լինելու պարտականութիւնից։ Այդ բոլորը շատ նպաստեցին թիւրքահայերի անճարակութեանը մօտիկ անցեալում ու նոյնը չը պէտք է կրկնել։ Իմ խօսքը տառացի մտքով թող չը մեկնվի։

Պէտք է հասկանալ վերջապէս, որ թիւրքահայ մասսայի մէջ ևս կան թաղնված ուժեր, բաւարար էներգիա, ինքնօգնութեան բնազդ։ Պէտք է աջակցել, որ միայն այդ ուժերն երևան գան ու զարգանան։ Եթէ թիւրքահայը այդ շնորհքը չունի, ուրեմն նրա գոյութիւնն էլ խէր չունի։

Ժամանակաւոր, պատահական օգնութիւնը մի անհատի կամ ժողովրդի գոյութիւնը պահպանելու համար հասկանալի է, բայց եթէ անհատը կամ ժողովուրդը մինչև վերջ անընդունակ պիտի մնայ ինքն իրան պահպանելու, հոգալու մէջ, այդ վիճակը ինքն ըստ ինքեան արդէն մահ է։

Ով չէ կարող ապրել՝ թող մեռնի։

Էրզրում Քուրմ

ՊՐՕՖ. ԱՆՏՕՆ ՀԻՐՄԱՆ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

Բեռլինում հրատարակվող «Բայխսբօտէ» թերթը վերջերս մի առաջնորդող է նուիրել թիւրքական գործերի մասին՝ «Կռիւները Արևելքի շուրջը և հայերը» վերնագրով։

Իր այդ յօդուածում թերթը ճգնում է ցոյց տալ այն թանգագին ծառայութիւնը, որ հայերը կարող են մատուցանել օսմ. կառավարութեանը, և խորհուրդ է տալիս թիւրքական ղեկավարող շրջաններին՝ օգտվել հայ տարրից՝ ամրացնելու համար օսմ. պետական կազմը՝ և չը թողնել որ հայերը թեքվին ֆրանսիացիների կամ ուրիշ ազգերի կողմը, որից թիւրքիան բացի վնասից ուրիշ ոչինչ չի շահի։

Թերթն, ապա, հայերի կենսունակութ-

թեան մասին իր ասածներին որպէս վկայութիւն առաջ է բերում Բուդապեշտի պրոֆ. դր. Անտոն Հերմանի հետեւեալ կարծիքը, որ այդ գիտնականը յայտնել է Կեօլնիցում գումարված գերմանական մարդաբանական համաժողովում:

Առաջ ենք բերում այդ կարծիքը՝ քաղելով «Բիւզանդիոնից»:

«Հայերը Հունգարիոյ մէջ արդարեւ թուով քիչ—15,000 հոգի միայն կը հաշուուին հոն—բայց զանազան տեսակէտներով բարձր նշանակութիւն ունեցող ժողովրդային տարր մըն են. յամենայն դէպս՝ միակը, որ իր աչքի զարնող ցեղային առաքինութիւնները պահպանելով հանդերձ՝ այնքան անվերապահօրէն յարած է տիրող ցեղին, որ առածի կարգ անցած է թէ «հայն ամենալաւ հունգարն է»: Այս հայերը բազմադարեան տառապանքի ուղի մը հարկադրուեցան կտրել, մինչեւ որ գտան Հունգարիոյ մէջ նոր հայրենիք մը: 1239 թուին Հայաստանի մէջ աւերուեցաւ հոյակապ Անին: Բնակչութեան մէկ մասը փախաւ դէպի Հիւսիսային Կովկաս, Կազան կամ Ղրիմ, Լեհաստան եւ Մոլդաւիա, ու ժամանեց Տրանսիլվանիա 1667 թուին: Հոն անոնք հիմնեցին բազմաթիւ բարգաւաճ քաղաքներ, ու սկիզբները՝ իրենց արտօնուած չըլլալով հողային սեփականութիւն ձեռք բերել՝ ձեռք զարկին կարեւոր վաճառականութեան մը: Աւելի վերջերը, արդարեւ, երբ պայմանները փոխուեցան, անոնք տիրացան շատ ընդարձակ հողերու, եւ ոմանք եղան նոյն իսկ «մագնաթ» (հունգար ազնուական կամ աւագորեար): Ցետոյ յետամուտ եղան իմացական ասպարէզներու եւ նշանաւոր հանդիսացան իբր փաստաբաններ, բժիշկներ, պետական մարդիկ եւ այլն: Հանրային կեանքի բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ ունեցան հոյակապ բաժին մը, ու 1848—49 թ. թ. ազատամարտին մէջ ալ խաղացին դեր մը: Բազմաթիւ հայեր՝ Հունգարիոյ մէջ՝ եղան կառավարութեան անդամ: Հակառակ այս բոլորին, այսօր հայերը Հունգարիոյ տիրող քաղաքականութեան կողմէն ուղղակի զանցառութեան կենթարկուին: Պրոֆ. Հերման այս քաղաքականութիւնը կը համարի շատ կարճատես. անիկա եթէ այսուհետեւ ալ շարունակուելու ըլլայ՝ պիտի վնասէ ամբողջ երկրին, որովհետեւ հայերը հունգարական պետական կազմին մէջ կը ներկայացնեն ծայր աստիճան կարեւոր տարր մը»:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

12 սեպտեմբերի

Պետերբուրգ.—Ալէքսանդր Նեվսկիի վանքում պատարագից յետոյ, որ մատուցեց Վլադիմիր միտրոպոլիտը սինոդի անդամների հետ, հողին յանձնուեց վանքի գերեզմանատանը Վրաստանի էկզարխի մարմինը: Փոխարքայի աւագ-օֆիցերը կենդանի ծաղիկներից խաչ դրեց դամբարանին՝ կոմս Վորոնցով-Դաշկովի կողմից: Ներկայ էին սինոդի օբէր-պրոկուրորը, սրա օգնականը, փոխարքայի դուստրները, փոխարքայի դիւանապետը:

—

Բրէստ.—«Միւրիկի» վրա կայացած պաշտօնական հացկերոյթին ծովապետ Հէսսէնը բաժակաճառով շնորհակալութիւն յայտնեց ռուսաց նաւատորմին Բրէստում սրտագին ընդունելութիւն ցոյց տալուն համար, որին մասնակցեցին ոչ միայն ֆրանսիացիները, այլեւ բոլոր պաշտօնական անձինք եւ ամբողջ ազգաբնակութիւնը: Ծովապետը մատնանշեց, որ ֆրանսիական նաւատորմի հետ մօտիկից ծանօթանալու հնարաւորութիւնը կարեւոր նշանակութիւն ունի նաւաստիների համար, որ գուցէ մի օր կռիւ մղեն ֆրանսիացիների հետ միասին: Վերջում Հէսսէնը խմեց ֆրանսիական պանծալի նաւատորմի եւ նրա այժմեան գերագոյն պետի կենացը եւ աղաղակեց «կեցցէ Ֆրանսիան»:

Առաւօտեան ռուսաց նաւատորմը խարիսխը վերցրեց: Ֆրանսիական նաւերից երգվեց ռուսաց օրհներգը նաւատորմի անցնելու ժամանակ, իսկ ռուսաց նաւերից՝ ֆրանսիական օրհներգը:

—

Տօկիօ.—Ընդդիմադիր մամուլը, շարունակելով մատնանշել, որ անգլօ-եապօնական դաշնակցութիւնը կորցրել է իր նշանակութիւնը, պնդում է, թէ անհրաժեշտ է Եապօնիայի՛ առանձին իրաւունքներ ձեռք բերել Եանցիկեանգիի նկատմամբ: Այդ հարցի լուծումը կապ ունի անգլօ-եապօնական դաշնակցութեան յետագայ գոյութեան հետ:

Կալանաւորվեց մի, որ կասկածվեց արտաքին գործերի մինիստրին սպանելու մտադրութեան մէջ: Կալանաւորվածը շփվում էր Աբէի մարդասպանի հետ:

Նանկինից տեղեկութիւն է ստացվել, որ Զժանսիւնը ուժեղացնում է զօրքերը եւ զինվում է, եւ չէ էլ մտածում Եապօնիայի պահանջները կատարելու մասին: Հնարաւոր արիւնահեղ ընդհարումները նկատի առնելով, եապօնացիք վճռել են տեղափոխվել հիւպատոսարան:

—

Պարիզ.—«Լիբերտէի» ասելով, պաշտօնական շրջաններում կարծում են, որ ազգային փոխառութեան բէալիզացիան ֆրանսիական շուկայում կարող է պատճառ դառնալ զանազան արտասահմանեան, մանաւանդ արեւելեան փոխառութիւնների հրատարակութեան:

—

Վիէննա. — «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսսէն» հաղորդում է, որ հրաման է տրված արձակել 1913 թ. գարնանը զէնքի կանչված զօրամասերին:

—

Լարաշ.—Սպանացիք յարձակվեցին Աօնզարի վրա: Տեղացիներից սպանվեցին 18 մարդ: Սպանական արտիլէրիան ոչնչացրեց մի քանի դուար: Սպանացիք կորցրին սպանված երկու պօրուչիկ ու հինգ տեղացի զինուորի, վիրաւոր՝ երեք օֆիցերի եւ 16 զինուորի:

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

12 սեպտեմբերի

Սօֆիա.—Բօլգարական կառավարութիւնը հերքում է այն տեղեկութիւնը, թէ իբր առաջիկայում կնքվելու է աւստրօ-բօլգարական դաշնակցութիւն:

Բօլգարական հեռագրական գործակալութիւնը լիազօրված է հերքելու Պետերբուրգի լրագիրներից մինում տպված հեռագիրը՝ ստացված Կ. Պոլսից՝ բօլգարական պատգամաւորի հետ ունեցած ինտէրվիւի մասին, որի ժամանակ յիշեալ պատգամաւորը յայտնել է, թէ Բօլգարիայի արդի կացութեան համար պատասխանատու են մինիստր Սազօնովը, Դանեվը եւ մակեդօնացիք: Բօլգար պատգամաւորներից ոչ մինը այդպիսի յայտարարութիւն չէ արել:

—

Կ. Պոլիս.—Հաշտութեան վեհաժողովի նիստում լուծվեց օրակարգի հարցերի մեծ մասը: Յետաձգվեց վաքուֆների եւ պատերազմական գերիների հարցի քննութիւնը: Յոյս կայ, որ սեպտ. 12-ին վեհաժողովը կաւարտէ իր զբաղմունքները:

—

Բէլգրադ.—Ալբանների դէմ գործելու համար, բացի Մօրավիայի զօրաբանակից, զէնքի կանչվեցին նաեւ 8-րդ գնդի զօրամասերը: Գնդերը շարժվեցին:

—

Սալօնիկ.—Լուրերի համաձայն, Կօրիցայի ազգաբնակութիւնը բողոքում է քաղաքը Ալբանիային միացնելու դէմ եւ սպառնում է հրդեհել քաղաքը միացնելու դէպքում:

—

Պարիզ.— Կօնստանտին թագաւորը «Թան» աշխատակցի հետ խօսելիս նորից մատնանշեց Յունաստանի տարած յաղթութիւնները եւ ասաց, որ Յունաստանը ընդունեց դրսի բոլոր ցուցումներն ու խորհուրդները եւ ինքն էլ իր կողմից շատ աշխատեց. այժմ Յունաստանը ձեռնարկում է իրականացնելու իր ռազմի ու քաղաքական ինքնուրոյնութիւնը հաստատակամութեան, ճշմարտութեան ու անկախութեան քաղաքականութեամբ, որովհետեւ Յունաստանի բաղդը պէտք է իր սեփական ձեռքերում լինի:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԷԿԶԱՐԽԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

«Րեչ»-ի ասելով, Վրաստանի էկզարխի պաշտօնի համար տրվում են Գրօդնէնի արքեպիսկոպոս Միխայիլի եւ Խօլմի արքեպիսկոպոս Եւլօգիի անունները:

—

Հանգուցեալ Իննօկէնտի արքեպիսկոպոսի գոյքը ցուցակագրված եւ կնքված է իր բնակարանում:

—

Կովկասի փոխարքան Իննօկէնտի արքեպիսկոպոսի մահվան առիթով ուղարկել է հետեւեալ ցաւակցական հեռագիրը. «Խորապէս ողբում եմ յարգարժան էկզարխ Իննօկէնտիի վաղաժամ մահը, որ կարողացաւ իր արդարադատութեամբ ու սիրառատ սրտով յարգանք ու սէր ներշնչել իր մեծ հօտի մէջ: Նրա յիշատակը կապրէ մեր սրտերում եւ օրինակ կը ծառայէ Կովկասը սիրողների համար»:

ԳԷՈՐԳ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

—

Իմ ժամանակ եթէ լուսաւոր դէմքեր կային Ներսիսեան դպրոցում, դրանցից մէկն էր եւ բանաստեղծ Գ. Բարխուդարեանը:

Մէկը նախկին դօրպատեան ուսանողական գերդաստանի անդամներից, որոնք ռուսահայոց գրականութեան վերզարթի նախակարապետներն եղան: Այդ գերդաստանը տուեց մեզ մի շարք իդէալիստ, հայրենասէր գրագէտներ, հրապարակախօսներ, վիպասան ու բանաստեղծներ, համոզված, անկեղծ, մաքուր հասարակական գործիչներ. դրանց փայլուն ներկայացուցիչներից մէկը Գ. Բարխուդարեանն է:

Գէորգ Բարխուդարեանի հետ գերեզման իջաւ 70—80-ական թւականների մեր իդէալիստ-հայրենասիրական բանաստեղծութեան իդէօլօգներից մէկը: Այո, նա իր ժամանակի երգիչն էր: Ո՞վ չէ կարդացել նախկին դասագրքերում նրա «Փոթորիկը» եւ չէ ոգեւորվել: Պատանի հասակում ծով չէ երգել նրա «Կապոյտ երկնքումը» եւ սրտանց չէ զուարճացել: Իսկ նրա ծանրակշիռ բանաստեղծական թարգմանութիւննե՞րը: Սահուն, դիւրըմբռնելի լեզուով հայ ժողովրդին Շիլլէր ընծայելը, այո հազուագիւտ բանաստեղծական շնորհք էր: Այո, համոզված շեշտում եմ, բանաստեղծին թարգմանողը ինքը բանաստեղծ պիտի լինի, եւ սրա համար էլ Բարխուդարեանին աջողվեց մի ամբողջ սերունդ կապել Շիլլէրի հետ եւ նրա հայրենասիրական վեհ զգացմունքերի ժողովրդականացնողն եղաւ մեր կեանքում:

Հայկական նոր արթնացող հայրենասիրութեան վրա ինչը կարող էր այնքան զօրեղ թափով ազդել, եթէ ոչ կորիչ Վիլհէլմ-Տէլը, անձնուէր Օրլէանի կոյսը. եւ ահա Գ. Բարխուդարեանը ըմբռնեց ժամանակակից պահանջը եւ իրար ետեւից լոյս ընծայեց անմահ Շիլլէրի գլուխ-գործոցները՝ «Վիլհէլմ-Տէլը», «Օրլէանի կոյսը», «Դօն-Կարլօսը» եւ այլն: Ժամանակակից աշակերտութիւնը, ընթերցող սերունդը յափշտակութեամբ ընդունեց Գ. Բարխուդարեանի այդ թանգագին աւանդը, ոգեւորվեց ու տարվեց:

Յիշում եմ այդ ժամանակները, երբ հանգուցեալ Աբգար Յովհաննիսեանը ընդարձակ տեղ էր շնորհել Գէորգ Բարխուդարեանին իր «Փորձ» ամսագրի էջերում: Մենք՝ աշակերտներս քուններս կորած, անհամբեր տրամադրութեամբ «Փորձի» լոյս ընծայելուն էինք սպասում եւ ահա այդ էջերի վրա էինք մթնեցնում ու լուսացնում: Ամենքս մեզ մի-մի Տէլ, մի Օրլէանի կոյս էինք երազում, նրանց վիճակն էինք ապրում ու այդ հերոսական տիպերով ոգեւորվում:

Այդպէս՝ մեծ է Գ. Բարխուդարեանի ծառայութիւնը մեր գեղեցիկ գրականութեանը 70—80-ական թւականներին իբրեւ անմահ Շիլլէրի անզուգական թարգմանիչ եւ իբրեւ իր ժամանակակից սերունդը դաստիարակող:

Բացի թարգմանական աշխատութիւններից, Բարխուդարեանը տպագրեց իր բանաստեղծութիւնների Ա. հատորը, որից նոյնպէս արտացոլում է նրա իդէալիստ-հայրենասիրական պայծառ դէմքը: 90-ական թւերին լոյս ընծայեց իր վերջին գրական աշխատանքը՝ «Բարեպաշտ մարդիկ» պօէման եւ այնուհետեւ լռեց:

Բայց նա միանգամայն ասպարէզից չը քաշվեց: Գրչի զինուորը իր մտաւոր պաշարը փոխադրեց մի այլ ասպարէզ. եւ ինչ անէր, երբ անօթի փորը հաց էր պահանջում: Նա մտաւ մանուկների բուրաստան եւ դարձաւ աշակերտութեան մտերիմ բարեկամն ու դաստիարակը: Նրա անկեղծ խօսքը, մտերիմ շեշտը մեր աշակերտութեան համար մի սուրբ պատգամ էր: Նրա մաքուր, անարատ դէմքը, ալեզարդ հայրական պատկառելի տեսքը մինչեւ օրս իմ առաջն է իր դաստիարակիչ խրատառու դերում: Ցաւելով բաժանվեցինք նրանից, երբ նրան հրաւիրեցին աւելի պատասխանատու գործի՝ թեմական տեսչի պաշտօնին, որի ձանձրալի շնորհիւ հրաւիրվեց, հայկական կեանքում դեռ եւս եզակի, հայ ուսուցիչների ընդհանուր ժողովը Թիֆլիսում, եւ այլեւս չը տեսայ նրան:

Վերջին 10-ամեակին մոռացվեց մեր սիրելի ուղեցոյցն ու ուսուցիչը: Մարդկային ոյժն ու ընդունակութիւններն անհատնում չեն. նրանք իրանց սահմանն ունեն, աճում ու դադարում են. եւ ահա այդ սահմանն անցկացրեց մեր պաշտելի դէմքը: Նա վերջերս ապրում էր զառամ հասակում, Ներսիսեան դպրոցի յատկացրած կենսաթոշակով:

Մոռացվեց, ասում եմ, այո, միայն ներկայումս. սակայն կայ մի ստուար սերունդ նրա ժամանակակիցների եւ աշակերտների, որ միշտ պատկառանքով կը յիշատակէ Բարխուդարեանի անունը, իսկ ապագայ հայ գրականութեան պատմութիւնը արժանաւոր տեղ կը յատկացնէ նրան:

Գ. ք. Մկրտումեան

Աստրախան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Սիրահարների փախուստ

Հին-Նախիջեւան, 10 սեպտեմբ.

Սեպտ. 9-ի գիշերվայ ժամը մօտ 10-ին լիմօնադի գործարանատէր Ջուլֆացի Օհանէս Մելիք-Ստեփանեանցի նախկին կառապան Կարապետը փոխադարձ համաձայնութեամբ փախցրել է նոյն Օհանէսի 18 տարեկան Վիկտօրիա աղջկան: Օրիորդը թողել է մի նամակ, որի մէջ յայտնում է, որ իրան ման չը գան, որ ինքը ծնողներ չունի: Կառապանը ամուսնացած է, կնոջ եւ զաւակների տէր: Օրիորդը՝ կարճլիկ, նիհար ու ցաւագար աչքերով: Ծնողները դէպքի մասին իմաց են տուել ոստիկանութեան, եւ փախչող զոյգը որոնվում է խստիւ. *

—

Մի որոշման առիթով

Արմաւիր, 6 սեպտեմբերի

Արմաւիրի հայ հասարակութիւնը իր անցեալ համայնական ժողովներից մէկում որոշել է այսուհետեւ ամեն տարի 1000 րուբլի նպաստ տալ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանին այն պայմանով միայն, որ նոյն ճեմարանում արմաւիրցի 4—5 աշակերտներ սովորեն. եւ որովհետեւ այս տարի մի արմաւիրցի ընդունվեց ճեմարան, մնում է, որ միւս տարի դարձեալ մի քանի աշակերտներ ուղարկվեն ճեմարան:

Այս որոշումը աւելի քան ցանկալի է, որովհետեւ ոչ մի հայ գաղութում հայ լեզուն այնքան մոռացված չէ, որքան Արմաւիրում. այստեղի հայերը չերքեզախօս եւ մասամբ ռուսախօսներ են, այնպէս որ մատների վրա պէտք է հաշուել այն արմաւիրցիներին, որոնք կարողանում են ազատ հայերէն խօսել:

Դժբաղդաբար, ինչպէս շատ տեղերում, այնպէս էլ Արմաւիրում, գոյութիւն ունեցող ծխական դպրոցը չի կարողանում իր վրա դրված միսիան եթէ ոչ լիովին, գոնէ բաւարար չափով կատարել: Արմաւիրում գոյութիւն ունի մի հատ օրիորդաց երկդասեան դպրոց, մի հատ էլ տղայոց միադասեան (3 բաժանմունքով) դպրոց: Տղայոց միդասեան դպրոցը յաճախում են ոչ բուն արմաւիրցի տղաները, այլ օտարաքաղաքցիները, իսկ արմաւիրցի տղաները յաճախում են գլխաւորապէս Ալէքսանդրեան երկդասեան ռուսաց դպրոցը, գիմնազիան եւ այլ ռուսական դպրոցները, որտեղ թէեւ մի քանիսում հայ լեզուն աւանդվում է, բայց դասերի թիւը այնքան քիչ է, որ կարելի է

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐԸ ԱՍԻԱԿԱՆ ԹԻՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

(Լուդովիկ դը Կօնստանսօնի յօդուածը)

—

«Մշակի» նախորդ թղթակցութիւններիս մէջ առիթ ունեցայ յիշելու Լուդովիկ դը Կօնստանսօնի այն աշխատութեան մասին, որ արեւելեան խնդրի շուրջը վերջերս եղած ֆրանսիական հրատարակութիւնների մէջ աչքի ընկնող տեղ է գրաւում:

Բալկանեան պատերազմի հետեւանքով, Թիւրքիան այլամերժօրէն ասիական մի պետութիւն դառնալով, արեւելեան խնդրի շըղթան զգալապէս փոքրանում է. Ալբանական, մակեդօնական եւ կրէտական հարցերի լուծումից յետոյ, հայկական եւ սիրիական հարցերը այսուհետեւ այդ շղթայի ամենամեծ օղակներն են կազմում:

Հեղինակը «Բարենորոգումները Ասիական Թիւրքիայում» իր աշխատութեան մէջ ուսումնասիրում է հէնց այդ երկու հարցերը եւ իբրեւ ֆրանսիացի՝ ցոյց է տալիս, թէ ինչ պէտք է լինի Ֆրանսիայի քաղաքականութիւնը՝ Թիւրքիայի նոր իրականութեան հանդէպ:

Միջանկեալ կերպով ասենք, որ Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը, մի քանի տարի առաջ, ուսումնասիրական ճանապարհորդութիւն է կատարել Փոքր-Ասիայի զանազան մասերում եւ իր զգացած տպաւորութիւնները ամփոփել է մի առանձին աշխատութեան մէջ, որ «Քրիստոնեաները եւ մահմեդականները» վերնագիրն էր կրում:

Աւելորդ է ասել, թէ մեզ՝ հայերիս համար որքան շահեկան ուսումնասիրութեան առարկայ են Եւրոպայի հրապարակագիրներին այն բոլոր գրուածքները, որոնք, մօտից կամ հեռուից, շօշափում են Թիւրքիայի քաղաքական արդի կացութիւնը, մանաւանդ այժմ, երբ հայկական հարցի ներկայ դիրքը: Այդ տեսակէտից անհրաժեշտ ենք համարում «Մշակի» ընթերցողներին համառօտակի կերպով ծանօթացնելու Լուդովիկ դը Կօնստանսօնի վերոյիշեալ աշխատութեան հետ, որ, ինչպէս ասացինք, վերլուծում է հայկական եւ սիրիական հարցերը:

—

Հայկական հարցը

Ասիական Թիւրքիան,—ասում է Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը,—աշխարհագրական եւ ցեղագրական երեք գլխաւոր սահմանների է բաժանվում. բուն Անատօլիան կամ փոքրասիական թերակղզին, Հայաստանը եւ Սիրիա-Միջագետքը:

Բուն Անատօլիան կազմված է Կաստէմունիի, Անգօրայի, Բրուսայի, Կօնիայի, Զմիւռնիայի նահանգներից եւ Բիղայի ու Իզմիդի միւթէսարըֆլըքներից: Ազգաբնակութիւնը այստեղ մեծ մասամբ թիւրք է. 6.379,089 բնակչութեան վրա՝ 5.375,490-ը թիւրք է:

Հայաստանի սահմանները որոշելու համար, Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը դիմում է աշխարհագրական, տնտեսական եւ ցեղագրական ազդակներին: Այդ տեսակէտից առաջնորդվելով՝ նա գտնում է, որ հայկական բարձրաւանդակ կազմող երկիրները Սեբաստիայի, Էրզրումի, Բիթլիսի, Վանի, Տիգրանակերտի եւ Խարբերդի նահանգներն են: Այս նահանգներին նա կցում է Տրապիզոնի եւ Ադանայի նահանգները, ինչպէս եւ Մարաշի եւ Ուրֆայի սանջակները, որոնք Հայաստանի «ցեղագրական, պատմական եւ բնական ենթամասերն» են համարվում:

Այս սահմանները քնորոշելուց յետոյ, ցեղագրական խմբերի թւական քանակութիւնը տալու համար նա նախ հիմնվում է Կիւինէի *) 1896 թւին հրատարակած վիճակագրութեան վրա, որ թիւրք պաշտօնական աղբիւրներից է քաղւում:

Համաձայն այս վիճակագրութեան, վերոյիշեալ նահանգներում մահմեդական ազգաբնակութեան թիւը 3.891,089 է, այսինքն՝ ընդհանուր բնակչութեան 62.2°/₀-ը: Այս թւից 1.664,719-ը բաղկացած է քիւրդերից, լազերից, չերքէզներից եւ մահմեդական այլ տարրերից: Քրիստոնեաների եւ այլ ոչ-մահմեդականների թիւը 1.490,446 է, որից 828,841-ը միայն հայեր են:

Ցեղերի այս խառնուրդը, ինչպէս եւ այն իրողութիւնը, որ հայերը՝ բացի Սասունից եւ Զէյթունից՝ զուրկ են ճնշող մեծամասնութիւն կազմող նահանգային ուրիշ շրջաններից, եզակաօրէն դժուարացնում են հայկական հարցի լուծումը:

Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը, սակայն, ընդունում է, որ իր տուած սահմանները Հին Հայաստանի տարածութիւնից աւելի ընդարձակ են, թէեւ դա աշխարհագրական եւ տնտեսական տեսակէտով շատ տրամաբանական է, որովհետեւ Հայաստանը ծովի վրա պէտք է ելք ունենայ: Բայց, ասում է նա, Հայաստանի սահմանները այսպէս ընդարձակելով, հայ տարրի թւական համեմատութիւնը նուազում է, որ յիշեալ պաշտօնական վիճակագրութիւնը ի նպաստ մահմեդականների է կազմվել: Ուստի, Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը գտնում է, որ դիւանագիտութեան ընդունած հայկական վեց վիլայէթներից կարելի է գծել աշխարհագրական մի շրջան, ուր հայերը եւ քրիստոնեայ այլ ցեղերը մեծամասնութիւն կազմեն: Այդ տեսակէտից նա հիմնվում է հայոց պատրիարքարանի կազմած վիճակագրութեան վրա, դուրս հանելով հայկական վեց վիլայէթների մահմեդական զաւառամասերը: Այս կերպով Թիւրքահայաստանի ազգաբնակութիւնը ցեղագրական հետեւեալ պատկերն է տալիս.

Մահմեդականներ (45.1°/₀)	
Թիւրքեր	666,000
Քիւրդեր	424,000
Տարբեր մահմեդականներ	88,000
	1.178,000
Այլ եւ այլ կրօններ (9,6°/₀)	
Ղզլբաշներ	140,000
Զազա-Տըմըլի Զարիկլիներ	77,000
Եզիդիներ	37,000
	254,000
Քրիստոնեաներ (45.2°/₀)	
Հայեր	1.018,000
Նեստորականներ	123,000
Յոյներ	42,000
	1.183,000

Ընդհանուր թիւը

Քրիստոնեաներ	1.183,000	45,2°/₀
Մահմեդականներ	1.178,000	45,1°/₀
Այլ եւ այլ կրօններ	254,000	9,6°/₀
Գումար	2.615,000	

Ջարդերի, հալածանքների եւ ամեն տեսակ հարստահարութիւնների, ինչպէս եւ սրանց հետեւանքը եղող արտագաղթի պատճառով,—ասում է հեղինակը,—հայ տարրը վերջին տարիներս՝ զանազան կենտրոններում՝ թւով նուազել եւ կամ մնացել է կայուն վիճակում: Բայց ցեղի աճման կարողութիւնը այնքան զօրաւոր է, որ առաջ եկած բացը շատ շուտ է լցվում: Կարելի է մինչեւ իսկ աւելացնել, որ եթէ խաղաղութիւնը, անձի եւ ստացուածքի ապահովութեան հետ միասին, հաստատվի երկրում, մենք ականատես պիտի լինենք հայ ազգութեան ճշմարիտ վերածնութեանը... Լինելով ճարտարագործական տոկուն եւ յանդուգն մի ցեղ, ընդունակ գիտութեանց, օժտված եռանդով, կայութեան ու գրական արտադրութիւնների ձիրքերով, զարհուրելի առեւտրականներ ու դրամատէրներ՝ եւրոպական մրցակիցների համար, հայերը, մանաւանդ լեռնոտ դաշտավայրերում ապրողները, միաժամանակ ընդունակ են քաջ եւ կարգապահ զինուորներ դառնալու:

Այստեղ Լուդովիկ դը Կօնստանսօնը մէջ է բերում 1839-ին, մարէշալ Մօլտկէի՝ իր արեւելեան նամակների մէջ յայտնած կարծիքը՝ հայերի զինուորական յատկութիւնների մասին:

Այնուհետեւ, երկու առանձին գլուխների մէջ, նա խօսում է Բէռլինի 61-րդ յօդուածի, 1894—96-ի հայկական ջարդերի, մայիսեան յիշատակագրի եւ պետութեանց անհամաձայնութեան մասին:

Ի՞նչ շահեցին պետութիւնները,—ասում է նա,—1896-ին հայկական հարցի լուծումը յետաձգելով: Այսօր այդ հարցը, աւելի քան երբեք, սպառնական կերպով երեւան է գալիս, որպէս կազմալուծման մի նոր խմոր օսմանեան կայսրութեան:

Երիտասարդ-թիւրքերի յեղափոխութիւնը, որ սկզբում հայերին խանդավառութիւն պատճառեց, յանկարծական յոյս ներշնչելով նրանց, շատ չանցած՝ յուսախաբութեան մատնեց նրանց: Ադանայի ջարդերը, ուր երիտասարդ-թիւրք կառավարութիւնը ցոյց տուեց միեւնոյն բարեմտութիւնը, ինչ որ Աբդիւլ-Համիդը՝ 14 տարի առաջ, եկան Եւրոպային յիշեցնելու դառն իրականութիւնը: Հայկական հարցը ցցվեց նրա առաջ որպէս մի այրվող կանթեղ, որ զարգացել էր Ասիայում՝ օսմանեան կայսրութեան կողերի վրա այնպէս, ինչպէս մակեդօնական հարցն էր Եւրոպայում:

Ապա նա քննում է հայկական հարցի մա-

*) Cuinet.—«Turquie d'Asie, Syrie, Liban, Palestine».

ասել, թէ հայոց լեզուի դասերի գոյութիւնը անուանական է։ Այնպէս որ համարձակ կարելի է ասել, որ Արմաւիրի նորագոյն սերունդը հայ լեզուն չէ սովորում։

Որքան որ ողջունելի է արմաւիրցիների որոշումը՝ ճեմարանում ունենալ մշտապէս 4—5 աշակերտ, բայց և այնպէս այդ միջոցը մի կաթիլ ջուր է ծովի մէջ։ Եթէ արմաւիրցիները ուզում են, որ իրանց զաւակները սովորեն մայրենի լեզուն, պէտք է ուշադրութիւն դարձնեն տեղական ծխական դպրոցների վրա։ Այս քանի տարի է՝ ուզում են օրիորդաց դպրոցում բաց անել 6-րդ բաժանմունք, բայց չէ աջողվում։ Պէտք է տղայոց դպրոցը ևս բարձրացնել. 3 բաժանմունքով դպրոց պահել ներկայ ժամանակներում՝ ծիծաղելի է։ Չը պէտք է արհամարհել եղած ծխական դպրոցը. չէ՞ որ միայն այդտեղ պէտք է բացվի օտարախօս մանուկների լեզուն մայրենի լեզուով թոթովելու համար։ Եւ այս բոլորը հնարաւոր է անել Արմաւիրում, որովհետև նիւթականի սղութեան մասին խօսել աւելորդ է. մնում է ունենալ ցանկութիւն, և շատ հրաշքներ կարող են կատարվել Արմաւիրում։ Հարկաւոր է, որ հասարակական գործերի ղեկավարները գիտակցեն իրանց պարտքը։

Արգոս

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

Y

Երկար երաշտից և անտանելի շոգերից յետոյ օգոստոսի 25-ից 28-ը տեղացող յորդ անձրևը շատ բարերար ազդեցութիւն արաւ մեր սերմ ձգելու նկատմամբ։ Այդ երեք օրվայ ընթացքում առանց թափվող անձրևին անգամ ուշադրութիւն դարձնելու, մաճկալները և հօտաղները անընդհատ սերմ էին կրում և հողին պահ տալիս ու դառնում։ Այդ երեք օրվայ անձրևը բռնել է մեր ամբողջ գաւառը և երեք գաւառամասերում համարեա թէ աշնանացանը վերջանալու վրա է։

Եթէ այսուհետև մի քանի նուազ էլ անձրև տեղայ և ցորենները լաւ կանաչեն, ցորենի գինը թերևս իջնէ 1 ր. 40 կոպէկից։

Եղանակի յանկարծակի փոփոխութիւնը խիստ նկատելի է. գիշերները բաւական ցուրտ է լինում։ Խաղողի բերքը չը տեսնված առատ է. վերջին 20—26 տարվայ ընթացքում այսօրինակ առատ բերք չէ եղել գաւառումս։

Ջերմ ու տենդը երևացին. երեխաների մէջ մանաւանդ՝ այդ հիւանդութիւնը շատ է տարածված մեզանում։ Փորլուծութիւն նոյնպէս երևում է։

Դրսի քաղաքներից կամաց-կամաց գալիս են ուսուցչական խմբերը և ուղևորվում իրանց պաշտօնատեղին։ Շատ քիչ դպրոցներ պահում են հին ուսուցչական կազմերը, մեծ մասամբ փոփոխում և նորերին են հրաւիրում. մի բան, որ մեր ամենատգեղ արտայայտութիւններից մէկն է՝ ամեն տարի երեխաներին նոր մարդ, նոր դէմք տալը։

Ս—եան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԱՒԹԱՇԽԱՐՀԻՑ

XY

Սկսվում է

Բագու, 6 սեպտեմբերի

Մօտենում է թատրօնական սէզօնը և ահա հայ բեմի «սիրողները» պատրաստվում են սկսելու իրանց «ազգօգուտ» գործունէութիւնը։

Խօսքս ի հարկէ Բալախանի-Սաբունչեան րայօնի «սիրողների» ու «դերասանների» մասին չէ, որոնք ամառն անգամ չեն փակում իրանց գործունէութիւնը և շարունակում են հայ հասարակութեան լայն խաւերի մէջ «գեղարուեստ» տարածել, այլ քաղաքի և նրա մօտաւոր րայօնների՝ Սև ու Սպիտակ քաղաքների, որոնք ստիպված են լինում փակելու իրանց սէզօնը, որովհետև թատրօնները ամառվայ ամիսներին ներկայացումների համար չեն տալիս, իսկ Սև-քաղաքի ժողովրդական տունն ու Սպիտակ քաղաքի Շիբաեվի աուդիտօրիան փակ են լինում։

Եւ ահա, երբ մօտենում է սեպտեմբերը, մեր տնաստն դերասաններն ու սիրողները սկսում են պատրաստութիւն տեսնել վերսկսելու իրանց գործունէութիւնը։

Մենք քանի-քանի անգամներ առիթ ենք ունեցել խօսելու այդ հարցի մասին, քանի-քանի անգամ ակնարկել այն աննորմալ և տգեղ երևոյթի վրա, որ կատարվում է սիրողների կողմից «ժողովրդական ներկայացումներ» մեծադղրդող անուան տակ. մենք քանիցս կոչ ենք արել տեղական լաւ սիրողական ույժերին միանալու և ձեռք ձեռքի տուած կռւելու սիրողների անուան տակ գործող և բեմի ու գեղարուեստի հետ ոչ մի կապ չունեցող բաղդախնդիրների շահատակութիւնների դէմ, և սակայն ի զուր։

Անձնական փառասիրութիւնն ու շահախնդրութիւնը չափազանց խոր արմատներ են գցել մեր սիրողների մէջ, և նրանք մի՝ նոյնիսկ իրանց ույժերից վեր լաւ դեր խաղալու, մի քանի կոպէկներ գշլելու համար պատրաստ են ամեն բան անելու, մոռանալով և բեմ, և գեղարուեստ, և ամեն ինչ։

Այլապէս ինչով կարելի է բացատրել այն խայտառակ ներկայացումները, որոնք դրվել են անցեալ սէզօնին ժողովրդական տներում. ինչով բացատրել և արդարացնել այն, որ 4—5 անգամ բեմ դուրս եկող սիրողները Շիլլերի «Աւազակներն» են դնում և հայերէն խօսել չիմացող անձնաւորութիւնները խմբերի ղեկավարներ դառնում ու իրանց անունները աֆիշայի վրա արշինանոց տառերով տպում։

Այդ բոլորը միայն Բագւում, Բագուի պէս թմրած քաղաքում կարող է տեղի ունենալ, ուր ամեն ոք իր անձնական շահերի ետևից ընկած՝ մի անգամ մոռացութեան, անտարբերութեան է մատնել հասարակական գործերը, հասարակութեան շահերը, գեղարուեստի գաղափարը։

Եւ նոյնը սկսվում է այժմ էլ։

Տենդային պատրաստութիւններ են տեսնում ներկայումս սիրողների մի շարք խմբեր կազմելու գլխաւորապէս Սև-քաղաքի ժողովրդական տան համար, որոնք երևի շուտով անցեալ տարվայ պէս կը սկսեն իրանց «փառաւոր» գործունէութիւնը ի փառս հայ խղճուկ բեմի։

Տեղական մի քանի աչքի ընկնող սիրողներ, ճիշդ է, ձեռնարկել էին վերջերս կազմելու մի ուժեղ և նպատակայարմար խումբ և կանոնաւոր, ժողովրդական ներկայացումներ տալ, սակայն սիրողների մեծամասնութիւնը առաջին իսկ ժողովից փախաւ, որովհետև նրանք ոչ կարող էին իրանց փառասիրութեանը գոհացում տալ, ոչ էլ նիւթականապէս օգտվել։

Գործի ձեռնարկողը «Լուսադէմին» ժողովածուների խմբագրութիւնն էր, որը վճռել է ինչ կերպ էլ լինի՝ հաւաքել իր շուրջը գործ սիրողների մի խմբակ և կանոնաւոր ներկայացումներ տալ, ամեն հնարաւոր միջոցներով կռւելու «սիրողների» շահագործման դէմ։

Տեսնենք որքան աջողութիւն կունենայ այդ ձեռնարկութիւնը։

Վաղարշակ Թումանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ Թիֆլիս եկան գերմանացի մի խումբ հողատէրեր, որոնք կը մնան 3 օր։ Ցետոյ կը մեկնեն Ալ. Քալանթարի ուղեկցութեամբ Վօրօնցօվկա գիւղը, ուր Քալանթարը նրանց կը ծանօթացնէ կաթնատնտեսութեան դրութեան հետ։ Եւրոպացի հիւրերը այնուհետև անցնելու են Ալէքսանդրօպօլ, Երևան և Գեօկչայի լիճը։

◆ Սեպտ. 16-ին, ցերեկ. ժամը 2-ին նշանակված է փոխարքայից նշանակված յանձնաժողովի նիստը Թիֆլիսի պօլիտեխնիկումի տեղի հարցը լուծելու համար։

◆ Ռուսաստանից ուղարկված սառցային գնացքով Ռօստով և Խարկով է բերված առաջին անգամ թարմ ձկնեղէն, որ ճանապարհին չէ փչացել։ Թիֆլիսում արդէն պատրաստված են հարկաւոր քանակութեամբ մրգեղէն և մրգած ոչխարներ, որպէսզի սեպտ. 18-ին ուղարկվեն Ռուսաստան յիշեալ գնացքով։ Ինչպէս երևում է, այս նոր գործը ունենալու է աջողութիւն, և մեր երկրից լաւ մրգերը թափվելու են Պետերբուրգ և Մօսկվա։

◆ Ցինամզգվարօվեան գիւղատնտեսական դպրոցի 30-ամեայ գոյութեան տօնակատարութիւնը նշանակված է սեպտ. 29-ին Դուշէթի գաւառի Ցինամզգվարիանտկարի գիւղում, որի մասին արդէն ուղարկված են ծանուցագրեր։

◆ Քութայիսում մի քանի աչքի ընկնող հասարակական գործիչների հետ տեսակցվել է Պետական Դումայի անդամ Կեբենկին։

◆ Մեզ խնդրում են տպել, որ Փիլօյեանի առևտրական գիտելիքների և օտար լեզուների դասընթացքներում բացվում է երկրորդ և առաւօտեան զբաղմունքների զուգընթաց բաժանմունք։ Ուսման սկիզբն է սեպտ. 16-ին։

◆ Համառուսական վիճակագրութեան ընդհանուր ղեկավարութիւնը յանձնված է Ներքին գործերի մինիստրին, որի նախագահութեամբ հաստատված մանաժողովը 25 րուբլի տուգանք է որոշել այն անձանց համար, որոնք կը հրաժարվեն պատասխանել մանաժողովի կազմած հարցերին։

◆ Երէկ 5-րդ քաղաքամասում պրիստաւ Ջիխլաձէ և բժ. Զաբլուդօվսկին ոչնչացրին 13 պուդ փտած դեղձ և 250 սեխ։

◆ Բագուի մի քաղաքամասում երևացել է դողերոցք (մալարիա) հիւանդութիւնը։

◆ Աստրախանում նաւթի գները սոսկալի կերպով բարձրացել են։ Շատ նաւային ընկերութիւններ դադարեցրին իրանց գործունէութիւնը։ Դրութիւնը դառնում է վտանգաւոր։

◆ Անցեալներում մենք հաղորդել էինք («Մշակ» № 158) շուշեցի մի օրիորդի մասին, որ ուսանում է տեղական գիմնազիաներից մէկում, VIII դասարանում, և որ կարիք ունի օժանդակութեան՝ այն է մի տարվայ ուսման թոշակ ձեռք բերելու, որպէս զի կարողանայ լրացնել ուսումը։ «Մշակի» գրասենեակում ստացվել էր զանազան անձերից 12 րուբլի, որ և յանձնվեց յիշեալ օրիորդին։ Սակայն այդ գումարը չափազանց քիչ լինելով ուսման թոշակի գոնէ կէս մասի—որ այժմ պահանջվում է դպրոցից—լրացման համար, օրիորդը խնդրում է բարեգործ անձերին աջակցել լրացնելու այդ թոշակադրամը՝ ազատելով իրան այդպիսով դպրոցից արձակվելու սպառնալիքից։ Օգնել ցանկացողները կարող են յայտնել այդ մասին «Մշակի» գրասենեակին։

◆ Գործել Վլադիմիր Նիկ. Զուրաձէն, որ բնակվում է Չերքեզօվսկայա փող. № 107 տանը, արբած դրութեան մէջ, սեպտ. 11-ին, ցերեկվայ ժ. 4-ին, մտաւ Թիֆլիսեցի Պելագէա Ժուկօվսկայայի բնակարանը, որ այդ ժամանակ քնած էր, յարձակվեց նրա վրա և սկսեց խեղդել նրան, իսկ յետոյ քաշքշելով մազերից՝ սկսեց հարուածներ հասցնել նրան դէմքից. իսկ երբ Ժուկօվսկայան դուրս պրծնելով Զուրաձէի ձեռքից՝ փողոց վազեց և սկսեց կանչել քաղաքապահ ոստիկանին, այն ժամանակ Զուրաձէն սկսեց ջարդ ու փշուր անել Ժուկօվսկայայի տնային իրերը. ապա նա դուրս բերեց Ժուկօվսկայայի անկողինը և նաւթ ածեց վրան։ Մի փոքր անց յիշեալ Զուրաձէն և Ժուկօվսկայան նորից սկսեցին կռւել իրար հետ և ոստիկանի ձեռքով տարվեցին 10-րդ քաղաքամասի ոստիկանատունը։ Երեկ. ժամը 10-ին յիշեալ Զուրաձէն մօտենալով թիֆլիսեցի Եւգենի Զագօրեանսկիի բնակարանին, որ բնակվում է Չերքեզօվսկայա փող. № 11 տանը, որի մօտ այդ պահին գտնվում էին սղնախեցի Ալէքսանդր Մատէաշվիլին և Ժուկօվսկայան, սկսեց փշրել պատուհանի ապակիները, իսկ երբ Մատէաշվիլին դուրս վազեց փողոց, նրա և Զուրաձէի միջև սկսվեց կռիւ, որի ժամանակ Զուրաձէն իր ձեռքի երկաթով հարուածեց մի քանի անգամ Մատէաշվիլիին։

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Երկու դէպք ներկայումս յուզում է Թիւրքիայի հայութեան որոշ շրջանները և ցոյց է տալիս, թէ հայ կուսակցականները, չը նայելով վերջերս իրանց քարոզած համերաշխութեան գաղափարին, բնաւ չեն մոռանում իրանց նեղ և գծուծ կուսակցական շահերը առաջ տանել և «համերաշխութիւն» խօսքը միայն պատրուակ է քօղարկելու այդ ձգտումը։

Իզմիրի հայոց գաւառական ազգային ժողովը, որ օրինաւոր ներկայացուցիչն է Իզմիրի թեմի հայ ժողովրդի, այս տարվայ յունվար ամսին որոշումն է կայացնում եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան վկայական տալու թեմի առաջնորդ Մատթէոս վարդապետ Ինճէեանին, որ թեմի ամբողջ ժողովրդի կողմից սիրված, յարգված մի եկեղեցական է և համալսարանական բարձր կրթութեամբ տէր ու լեզուագէտ անձն (նախկին փաստաբան)։ Իզմիրի թեմը լինելով արքեպիսկոպոսական և կարևոր թեմ, թեմի ազգային ժողովը ցանկանում է, որ իր առաջնորդը ունենայ եպիսկոպոսական և հովուական մատանի։ Թւում է, թէ ոչ մի արգելք չէ կարելի ունենալ այսպիսի մի արդարացի և անմեղ ցանկութեան դէմ։ Բայց եպիսկոպոսացման վկայականը, որ պէտք է ներկայացվի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ըստ օրէնքի, պէտք է տայ պատրիարքարանը, այն է՝ ազգային կենտրօնական վարչութիւնը, որ այդ դէպքում ոչ մի դժուարութիւն չէ յարուցանում, սովորաբար, և իրաւունք ևս չունի յարուցանելու, քանի որ, ըստ ազգային սահմանադրութեան, եպիսկոպոսացման խնդրի վճռողը թեմի ժողովուրդն է, իսկ կենտրօնական վարչութիւնը միայն վաւերացնում է և ի կատար ածում վճիռը։ Սակայն յունվարից սկսած մինչև այսօր Կ. Պօլսի կենտրօնական վարչութիւնը ոչ միայն այդ վկայականը չըտանում է տալ Մատթէոս վարդապետ Ինճէեանին, այլ և պատասխանի անգամ չէ արժանացնում Իզմիրի ազգ. վարչութեան քանիցս անգամ արած դիմումները և հեռագիրները։ Եւ հետևանքն այն է լինում, որ մինչ Կ. Պօլսի ազգ. կենտրօնական վարչութիւնը եպիսկոպոսացման վկայականներ է տալիս ուրիշ 3 վարդապետների և ուղարկում նրանց Էջմիածին, Մատթէոս վ. Ինճէեան, որ պատրաստվում էր նոյնպէս այդ 3 վարդապետների հետ գալ Էջմիածին, չէ կարողանում գալ և ձեռնադրվել։ Բնական է, որ Իզմիրի գաւառական ազգ. ժողովը և վարչութիւնը զայրանում են կենտրօնի դէպի Իզմիրի թեմի հայ ժողովուրդը ցոյց տուած այդ արհամարհանքի համար և բողոքներ են տեղացվում իրար ետևից։

Մամուլը խօսում է, խնդիրը հրապարակի վրա է դրվում և ազգ. ժողովում հարցապնդումներ են լինում, բայց կենտր. վարչութիւնը չէ կարողանում ամենափոքր արդարացուցիչ պատճառ բերել, թէ ինչու ամբողջ 8 ամիս մինդար-ալթի է արել Ինճէեան առաջնորդի եպիսկոպոսացման վկայականը և զրկել է նրան հնարաւորութիւնից՝ գնալ Էջմիածին և ձեռնադրվել։ Սակայն մամուլի մէջ տպված յօդուածներից, ինչպէս և ազգ. ժողովի մէջ եղած վիճաբանութիւններից պարզվել է բուն պատճառը և խնդրի ատառը. Ինճէեան վարդապետ համակրող չէ Դաշնակցութեան և անկուսակցական մարդ է։

Եւ սակայն այդ մարդիկն են, որ շարունակ խօսում են ժողովրդի իրաւունքների մասին։

Նոյնպիսի կուսակցական գծուծ քէնախնդրութեան հետևանք է և Բաբգէն եպիսկոպոս Կիւլէսէրեանի դէպքը։ Այդ կրթեալ և կարող եկեղեցականը Օրմանեան սրբազանի աշակերտ լինելու դժբաղդութիւնն (ըստ դաշնակցականների) ունի. նա այժմ Գաղատիայի փոքրիկ թեմի առաջնորդն է, բայց Կիլիկիայի Ադանա մեծ թեմի առաջնորդ է ընտրվել գաւառի ազգային ժողովից միաձայն։ Եւ սակայն Կ. Պօլսի ազգ. կենտ. վարչութիւնը մերժում է վաւերացնել նրա ընտրութիւնը, առարկելով թէ նա ձեռնադրված է եպիսկոպոս Գաղատիայի թեմի վրա, ուրեմն ամուսնացած է այդ թեմի հետ և նրանից բաժանվել չէ կարող։ Տեսնում էք, որ դաշնակցականները, որոնք յաճախ յայտարարել են, թէ հայոց եկեղեցին, իբրև մի փտած և ճահճացած հաստատութիւն, ոչ մի նշանակութիւն չունի իրանց համար, նոյն իսկ աստուածաբանութեան և կանոնագիտութեան դասեր են տալիս ուրիշներին։ Այդ առարկութեան կեղծութիւնը, սակայն, ակներև է. հարիւրաւոր օրինակներ կան, որոնք ցոյց են տալիս, որ մի թեմի վրա իբրև առաջնորդ ձեռնադրված եպիսկոպոսը մինչև իր մահը չէ մնացել նոյն թեմի առաջնորդ, այլ ընտրվել է մի քանի անգամ առաջնորդ զանազան թեմերի։ Եթէ գործադրելու լինենք այդ սկզբունքը, պէտք է որ ժողովուրդը չը կարողանայ երբէք հեռացնել այն առաջնորդին, որ ձեռնադրվել է իր վրա եպիսկոպոս. ուրեմն, օրինակ, ներկայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը չը պէտք է լինէր Թիֆլիսի առաջնորդ և կամ ընտրվէր Կաթողիկոս, կամ Զաւէն եպիսկոպոսը, որ ձեռնադրվել է եպիսկոպոս Դիարբեքիրի թեմի վրա, չը պէտք է ընտրվէր պատրիարք, այլ մնար այդ թեմում մինչև իր մահը։ Տեսնում էք, որ դաշնակցականները չեն քաշվում նոյնիսկ ամենակղերական, ամենապահպանողական և հակաժողովրդական մի հին, փտած և միջնադարեան ու անդրբալեռնեան օրէնքի օգնութեան դիմել, երբ այդ ձեռնտու է իրանց կուսակցական շահերի համար։

* *
*

Զաւէն եպիսկոպոսի պատրիարք ընտրվելը, բնականաբար, չը պէտք է դուր գար «Հօրիզօնին»։ Եւ ահա Կ. Պօլսի նրա թղթակից Ա. Խ., որի վայրաբանութիւնները մենք յաճախ նշաւակել ենք, շտապել է յայտնել, թէ «դաշնակցականները» չեն մասնակցել այդ ընտրութեան և նոյնիսկ նրանցից «շատերը ամենևին չէին ալ եկած ժողովի» ընտրութեան օրը։

Բայց զուարճալին այն է, որ Ա. Խ. անգիտակցօրէն մի լաւ և ճիշդ ստեխստացիա է տալիս դաշնակցական երեսփոխաններին։ Իր յօդուածի սկզբում («Հօրիզօն» № 202) նա գրում է.

Երէկ, օգոստոս 30-ին, Ղալաթիոյ Մայր եկեղեցու մէջ կայացաւ Թիւրքիոյ հայոց պատրիարքի ընտրութիւնը։

Ներկայ էին 82 երեսփոխան, երբ նիստը բացուեցաւ։ Նիստի սկիզբները երկու հոգի ալ եկան, ընդամենը եղաւ 84 երեսփոխան։ Երբ պէտք է շինարար, օրէնսդրական, ստեղծագործող աշխատանք կատարել, մեր «պատուարժան» երեսփոխանները չեն բարեհաճիր նիստի գալ... Ու այդ բացակայութիւնն այնքան քրոնիք է եղած, այնքան է արմատացած, որ ստիպուած եղաւ ազգ. ժողովն ընդունիլ քաջածանօթ 51-ի մեծամասնութեան տխուր խնդիրը։ Խնդիր մը, որ խախտեց սահմանադրութիւնը, իջեցնելով աւանդական և օրինական 71-ի մեծամասնութիւնը 51-ի։

Ուրեմն, Ա. Խ.-ի ասելով, ազգային ժողովը երբ պէտք է «շինարար, օրէնսդրական, ստեղծագործող աշխատանք կատարէ», մեր «պատուարժան» դաշնակցական երեսփոխանները չեն բարեհաճիր նիստի գալ... Այդ ճշմարտութիւնը մենք վաղուց գիտէինք. միայն Ա. Խ.-ի պէս հօսհօսները չը գիտէին և այսօր անգիտակցաբար խոստովանում են։

* *
*

«Հօրիզօնի» մի այլ թղթակից ոմն Բժիկեան, Արդուինից մերկացնում է դաշնակցականների մի այլ յատկութիւնը, որ, դարձեալ, մեզ ամենից յայտնի է, բայց ուրանալով ուրանում էին նրանց համակրողները։ Հանրածանօթ իրողութիւն է, որ դաշնակցականները իրանց գործունէութեան մէջ երբ մէկին համոզել չեն կարողանում որևէ փաստով, արգումենտով կամ բարոյական սկզբունքներով, դիմում են բռնութեան, բիրտ ույժի գործադրութեան՝ ծեծի, հայհոյանքի և այլն։ Արդ, յիշեալ Բժիկեանը, որ «Հօրիզօնի» մէջ ֆէլիէտօնիստի դեր է կատարում, մի քանի ժամանակ առաջ տպեց մի ֆէլիէտօն, որի մէջ նկարագրում էր զաւեշտական ձևով, թէ ինչպէս ռուսահայ գրողները գնացել են Կ. Պօլիս և թիւրքահայ գրողների հետ կամենում են տօնել համազգային մեծ յոբելեանը (գրերի գիւտի 1500-ամեակը և տպագրութեան 400-ամեակը)։ Այստեղ, ի հարկէ, ինչպէս վայել է մի հօրիզօնականի, դաշնակցականները, որոնց թւում և նրանց լիդէր Ռուբէն Զարդարեանը, նկարագրված են լաւ գոյներով, իսկ մշակականները և մանաւանդ Հ. Առաքելեանը՝ պախարակելի գոյներով։ Եւ ահա տեղի է ունենում այսպիսի մի տեսարան. Հ. Առաքելեանը հակաճառում է դաշնակցականներին և հօրիզօնականներին, Ռ. Զարդարեան փորձում է հակաճառել, բայց յետոյ, երբ Հ. Առաքելեան, չը համոզվելով, հեռանում է դահլիճից և ուղղվում է դէպի դուռը, նա ետևից գնում է և ապտակում նրան։ Մի կողմ թողնելով, թէ ինչպէս, առհասարակ, կարելի է ետևից ապտակ խփել, բայց այդ տողերը իրանք իրանց բնորոշ են նրանով, որ, վերջապէս, «Հօրիզօնի» էջերում խոստովանում են, թէ դաշնակցականները երբ չեն կարողանում մէկին համոզել խօսքով կամ փաստերով, դիմում են ծեծի,

---

սին առաջարկված չորս լուծումները։

1) 1895 թ. հոկտեմբերի 20-ին, պետութիւնների յիշատակագրի հիման վրա՝ սուլթանի շնորհած բարենորոգմանց հրովարտակի գործադրութիւնը.—Այս հրովարտակը անբաւական է։ Պետութիւնները իրանք պէտք է նշանակեն վալիներն ու բարձրագոյն կոմիսէրը։ Բացի դրանից, մայիսեան յիշատակագրից փոխ առնելով՝ պէտք է ինչ-ինչ բարեփոխութիւններ ներմուծել։ Բայց ինչ որ ամենագլխաւորն է, պետութիւնները պէտք է իրանք ստանձնեն բարենորոգումների գործադրութեան վերահսկողութիւնը և բռնի հարկադրեն այդ Թիւրքիային։

2) Հայկական վիլայէթներին տալ լայն ինքնավարական րէժիմ՝ սուլթանի, միահեծանութեան տակ, նման Լիբանանի եւ կամ Արեւելեան Ռումէլիայի քաղաքական կազմակերպութեան.—Լուդօվիկ դը Կօնստանսօնը կարծում է, որ այս դրութիւնը կարելի է միայն կիրարկել հայկական այն 6 վիլայէթներում, ուր հայերը և քրիստոնեայ այլազան տարրերը մեծամասնութիւն են կազմում։ Նպատակայարմար գտնելով այս լուծումը, նա աւելացնում է, որ տեղական ինքնավարութիւնը ձգողական բևեռ կը դառնայ հեռաւոր հայերի համար, որոնք վտարված են իրանց ծննդավայրից՝ երկրի յարատև անիշխանութեան պատճառով։ Հայ ժողովուրդը, որ այժմ ժամանակաւորպէս՝ ջարդերի և արտագաղթի հետևանքով՝ պակասել է, քաղաքական այս կազմակերպութեան շնորհիւ հաստատուն հիմքերի վրա կարող է վերակազմվել։

3) Հայաստանի կցումը Ռուսաստանին.—Լուդօվիկ դը Կօնստանսօնը ասում է, որ սա թերևս մի արմատական լուծում համարվի՝ Եւրոպայից յուսահատված մի ջարդ հայերի համար։ Հայերը, անշուշտ, պէտք է վայելեն ռուսական անդորրութիւնը, ապահովութիւնն ու բարեկեցութիւնը, բայց ազգայնապէս նրանք պէտք է տուժեն*)։ Միւս կողմից, Լուդօվիկ Կօնստանսօնը կարծում է, որ հայկական հարցի այս լուծումով՝ եւրոպական պետութիւնների ընդհանուր հաւասարակշռութիւնը կը խախտվի Արևելքում։ Մեծ պետութիւններից իւրաքանչիւրը այդ ժամանակ պէտք է պահանջէ իր սեփական բաժինը, և դա աղաղակող նշանը կը լինի ընդհանուր հաշւեյարդարութեան, ինչ որ իրերի արդի կացութեան մէջ անվտանգ կերպով չէ կարող իրականանալ։

4) Ասիական Թիւրքիայի վերջնական բաժանումը.—Եթէ Հայաստանի ներկայ անիշխանական կացութիւնը շարունակվի և եթէ Եւրոպան, անհամաձայն լինելով, Թիւրք կառավարութեան չը տուփէ բարենորոգումներ ներմուծելու, Ասիական Թիւրքիայի հաշւեյարդարութիւնը անխուսափելի է։ Հայերը, սիրիացիները և արաբները հետզհետէ գիտակցութիւն ձեռք կը բերեն իրանց ազգային ուրոյն գոյութեան մասին։ Այս ժողովուրդների քրիստոնեայ մասը հետզհետէ առաւել կերպով կիւրացնէ եւրոպացիների մտածելու և ապրելու եղանակները։ Սրանց ընկերային իդէան, որ հիմնված է քաղաքացիական և քաղաքական հաւասարութեան վրա, աւելի ուժեղ կերպով պէտք է ընդհարվի մահմեդական մտայնութեան, Թիւրք նուաճողի հիմնական այն կարծիքի դէմ, թէ հաւատացեալի և անհաւատի միջև որևէ հաւասարութիւն չէ կարող լինել։ Այսպիսի մի բախումից է, որ պէտք է ծագի վերջնական տագնապը։

Լուդօվիկ դը Կօնստանսօնը այնուհետև ցոյց է տալիս, թէ Ասիական Թիւրքիայի կործանումը ինչ աղէտաւոր հետևանքներ կարող է ունենալ Ֆրանսիայի համար։ Եթէ Ռուսաստանը գրաւէ Հայաստանը, Անգլիան իր կողմից պէտք է պահանջէ արաբական երկիրների մի մասը։ Ֆրանսիան կը ստանայ Սիրիան, բայց դա երբէք չէ կարող փոխարինել քաղաքական, տնտեսական և բարոյական այն կատաստրոֆը, որ Ֆրանսիային կարող է պատճառել Անատոլիայի գրաւումը Գերմանիայի կողմից։ Ուստի, նա վճռականօրէն յետ է մղում Ասիական Թիւրքիայի բաժանման թէզը և յորդորում է Թիւրք պետական անձնաւորութիւններին՝ Հայաստանում բարեկարգութիւններ մտցնելու։ Նա շեշտում է հայկական դատին ի նպաստ եւրոպական հասարակական մի կարծիքի անհրաժեշտութիւն և ասում է, որ Գերմանիան այսօր մեծ համակրութեամբ է վերաբերվում հայերի հետ։ Ֆրանսիան չը պէտք է թոյլ տայ, որ հայերի հովանաւորութեան մէջ Գերմանիան աւանս ձեռք բերէ։

Այսօր եւրոպական շահերը,—վերջացնում է Լուդօվիկ դը Կօնստանսօնը,—կատարելապէս համաձայն են հայկական շահերին, որովհետև բոլորն էլ գիտակցում են, որ Ասիական Թիւրքիայի քաղաքական եւ տնտեսական զարգացումը անհնար է առանց հայ ազգութեան անձնուէր աջակցութեան... Ջանանք, ուրեմն, մեր ամբողջ ույժով, որ պետութիւնների քաղաքական կօնտրօլի տակ՝ Թիւրքիան ինքը իրագործէ Հայաստանի բարենորոգումները, առանց այս կամ այն պետութեան մասնաւոր մանդատ տալու։ Ֆրանսիան, այժմ զբաղված լինելով Մարօկկօյում, պէտք է ցանկայ, որ Արևելքում ծագող կնճիռները միջազգայնանան։

Ե. Սաֆրաստ

*) Ծանօթ.—Լուդօվիկ դը Կօնստանսօնի այս կարծիքը մենք վերապահութեամբ ենք արձանագրում։

Ե. Ս.

փոլաի, բռնութեան, ինչպէս արին Բ. Թէ-չեանի և ուրիշ շատերի հետ։

Կեղծաւորները միշտ էլ բռնեն և իրանց խել բերանով կը դատէին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Էջմիածին, 8 սեպտ.

Էջմիածնի յոբելեանական յանձնաժողովը խնդրում է այն բոլոր հիմնարկներին, որոնք գրերի գիւտի կամ տպագրութեան յոբելեանների նուէրներ որևէ աշխատութիւն ունեն, հաճեն մի-մի օրինակ ուղարկել յանձնաժողովին հետևեալ հասցէով. Эчміадзинъ, председателю центральнаго юбилейнаго комитета армянскаго алфавита и печати.

[illegible]

Նախագահ յոբելեանական յանձնաժողովի Գալուստ Տէր-Մկրտչեան

Անդամ-քարտուղար՝ Գէորգ Վ. Չէօրէքչեան

—

Շուլավէր, 10 սեպտեմբերի

[illegible]

Պետ. Զաքարեան

*) [illegible]

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ինչպէս տեղեկացնում են Կ. Պօլսից, երիտ.-թիւրքերը որոշել են նորանոր պահանջներ անել լիովին պարտուած Բուլղարիային։ Բանը կարող է այնտեղ հասնել, որ յաւակնեն Բուլղարիան կրկին զէնք կը վերցնէ իր ստացուածքը պաշտպանելու համար։

◆ Ալբանների կռիւները սերբերի և չերնօգորցիների դէմ սաստկանում են ընդարձակ չափեր։ Նրանք արդէն վերցրել են Տուզան։

◆ Ալբանները Դեբրիւյայում հրդեհել են կառավարական բոլոր հաստատութիւնները։ Բոլոր իշխանաւորները սպանուած են։

◆ Լուրերի համաձայն, ալբանների մէջ գտնվում են բօլգար գնդապետ Մարկօվը, Սանդանսկին և բօլգար օֆիցերներ։

◆ Սերբերի և յոյների յարաբերութիւնները աստիճանաբար լարվում են։

◆ Իռլանդիայում խոշոր ընդհարումներ են պատրաստվում բողոքականների և կաթօլիկների միջև։

◆ Նշանաւոր քննադատ Բրանդէսը հոկտեմբերին Պետերբուրգում կարդալու է մի շարք դասախօսութիւններ Ստրինդբէրգի և Գէօթէի մասին։

◆ Պետերբուրգի գործարանատէրերին առաջարկվեց խուսափել ուսանողներից, որովհետև նրանք իշխանութեան տեղեկութիւնների համաձայն, ագիտացիա են մղում բանուորների մէջ յօգուտ գործադուլի։

◆ Իշխան Մեշչէրսկին գրում է բալկանեան քրիստոնեաների գազանութիւնների մասին, որոնց համեմատութեամբ Թիւրքերը ազնիւ ազգ են ներկայանում։

◆ Պետական Դումայում աջակողմեանները ներողութիւն են խնդրելու Մարկօվի արտասանած ճառի համար, որ վիրաւորական էր մինիստրների հասցէին։

◆ Լուրերի համաձայն, հոկտեմբերին կնքվում է նոր ֆրանս-ռուսական դաշնակցութիւն նաւատորմի վերակազմութեան նպատակով։ Այդ առիթով բանակցելու համար Պարիզ են մեկնելու Կոկօվցէվը, ծովային մինիստր Գրիգօրօվիչը և ուրիշ բարձրաստիճան անձեր։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

12 սեպտեմբերի

ՆԻԿՈԼԱԵՎ։ Բժշկական գլխաւոր տեսուչ Մալինովսկին, ծանօթանալով հակախոլերային ձեռնարկութիւնների հետ, մեկնեց Օդեսսա։

ՕԴԵՍՍԱ։ Բժշկական գլխաւոր տեսուչը մեկնեց Ղրիմ։ Սիմֆէրօպօլում նրա ղեկավարութեամբ միջոցներ են ձեռք առնվելու համաճարակի մուտքը Ղրիմ արգելելու համար։

ՎԻԵՆՆԱ։ Օպօրշէկում երևան է հանվել խոլերայի նոր դէպք։

ՕԴԵՍՍԱ։ Սեպտ. 11-ին խոլերայից մեռաւ մի բանուոր։

ԼՎՕՎ։ Օպօրցում եղել են խոլերայի նոր երկու դէպք, մինը մահավախճանով։ Տուխլում հիւանդացել է մինը։

ԶԱԳՐԷԲ։ Համաճարակի սկզբից Խորվատիայում հիւանդացել են խոլերայով 282, մեռել են 131 հոգի։

ՄՕՍԿՎԱ։ Դադարեցվեց մինչև դատաստանական քննութիւնը «Нашъ Путь» լրագիրը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Համառուսական առողջաբանական ցուցահանդէսը փակվում է սեպտ. 24-ին։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Կատաղի ծովային մրրիկ է։

ԵՒՊԱՏՕՐԻԱ։ Ուժեղ մրրիկ է։

ԲԵՐՆ։ Բանուորների պաշտպանութեան միջազգային վեհաժողովում ստորագրվեց վերջին արձանագրութիւնը զանազան երկրների ներկայացուցիչների ձեռքով, բացի Ռուսաստանի ներկայացուցչից, որ չունէր համապատասխան լիազօրութիւն։

ՆՕՎՕՉԵՐԿԱՍԿ։ Մանր վարկի հաստատութիւնների ներկայացուցիչների համագումարում անհրաժեշտ ընդունվեց հիմնել Րօստօվում Մօսկվայի ժողովրդական բանկի բաժանմունք։

ՄԱՆՉԷՍՏԷՐ։ Նաւահանգստային բանուորների գործադուլը վերջացաւ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մինիստրների խորհուրդը՝ ի բաւարարութիւն արտաքին գործերի մինիստրութեան միջնորդութեան, որոշեց գեներալ հիւպատոսարան հաստատել Ալբանիայում։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժէթղթերի կուրսերը

13 սեպտեմբերի

I կ. ներք. փոխ. խ. տոմս.		482 ր. — կ.
II » » »		371 ր. — կ.
III Ազնուակ. բանկ. »		319 ր. — կ.
4% Պետական րենտա		92 ր. 87½ կ.
5% Արտաք. փոխառ. 1906 թ.		103 ր. 75 կ.
5% Ներքին » 1905 »	I հրատ.	104 ր. 25 կ.
5% » »	II հրատ.	104 ր. 25 կ.
5% Պետ. Ազնւ. բանկ. գր. թ.		99 ր. 50 կ.
4½ » » » »		90 ր. 62½ կ.
4% » » » »		88 ր. 50 կ.
3½% » » » »		83 ր. — կ.
5% Թիֆ. հող. բան. վկ.		99 ր. 50 կ.
4½% » » » »		90 ր. 62½ կ.
4% » » » »		89 ր. 25 կ.
5% Արտաք. փոխառ. 1908 թ.		105 ր. 12½ կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լոնդոն 10 ֆ. ստեր.	94 ր. 45 կ.
Բերլին 100 մարկ	46 ր. 27 կ.
Պարիզ 100 ֆրանկ	37 ր. 39 կ.
Թաւրիզ 10 ղռան	1 ր. 73 կ.
Կ. Պօլիս 1 լիրա	8 ր. 65 կ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԵՐ) ԴԷՄ
Ն Ո Ր - Մ Ի Ջ Ո Ց
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ"
ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործածելու ձեռնարկը կցվում է արկղին։ Իւրաքանչիւր մեծադիւ արկղիկներում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։
Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր և թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում և կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ բորբոքը։
ՊԱՀԵՍՏ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.
Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։
Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղային Ապրանքների վաճառանոցում։
(շ.) (П. 22276) 0 - 36

ԻՄ ԿԱԶՄԱԾ
ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐ
Ստանալ ցանկացողները կարող են դիմել՝
1. Ինձ՝ Бебутовская 20.
2. «Գիր» գրավաճառանոց և
3. Միւս հայ գրավաճառներին։
Զեղչ 25%.
Սահակ ա.-ք. Սահակեան
(ե. հ. շ.) 694. 8—8

Շուտով լոյս կը տեսնի
ԳՈՒԼԱՄԻՐԵԱՆԻ
հատուածական՝
1914 Թ.
ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ
Խիստ հետաքրքրական, իմաստալի և զուարճալի ընտիր յաւելուածներով։
Գինն է 45 կոպ.
Վաճառվելու է կանխիկ։ Գումարով գնողներին խնդրում ենք շտապել, այժմեանից իսկ պատուէր տալ, որ նշանաւոր զեղչում կը լինի։ Эривань. А. С. Гуламирянцу.
(օ.մ.) 765. 3—3

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԷՄ. Ք. ՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ
գրաւոր աշխատութիւններից վաճառվում են մեզ մօտ հետևեալները.
1) Ընտիր հատ. ա. մ. 5-դ տպ. 80 կ.
2) Ընտիր հատ. բ. մ. 2-դ տպ. 80 կ.
3) Կրօնի պատ. Թ. Ա. Մէնչիսի 1 ր. 25 կ.
4) Խաչեր . . . . 40 կ.
Գումարով գնողներին 10-ից ոչ պակաս 20% զեղչումն կը լինի, ճանապարհի ծախսը մեզանից, վերադիր վճարով։
Մեր հասցէն՝ Москва Владиміро-Доморуковская ул. д. Смирнова, кв. 150. Марія М. Назарьянцъ.
(հ. շ.) 708. 6—5

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է
Ամերիկական յայտնի ԲԵՐԼԻՑԻ մեթօդով յատկապէս կովկասեան դպրոցների համար կազմված
ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔԸ
НАША АЗБУКА
որի պատկերների մեծ մասը վերցված են Կովկասի կեանքից։
ԳԻՆԸ 30 ԿՈՊԷԿ։
Դիմել Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառներին։
Պահեստը «Գիր» գրախանութում։
(ե. հ. շ.) 749. 4—4

Լոյս են տեսել և վաճառվում են
ՆԻԿ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ
1) Դասագիրք բնական պատմութեան, կենդանի եւ անկենդան աշխարհներ
Երեք կամ չորս տարվայ դասընթաց ունեցող միդասեան դպրոցների համար կազմված համաձայն եկեղեցական-ծխական դպրոցների ծրագրի, գինը. 50 կ.
ԵՐԿԴԱՍԵԱՆ և ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ.
2) Դասագիրք բնական պատմութեան, մաս I, Մարդ եւ կենդանի, գինը. 60 կ.
3) » » » մաս II, Բոյս » 50 կ.
Բոլոր դասագրքերում էլ օրգանական աշխարհը կազմված է կենսաբանական ուղղութեամբ։
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.
1) Կենդանիների գոյները՝ 15 կ., 2) Թէ ինչու համար է ծաղիկը՝ 15 կ., 3) Թէ ինչպէս են տարածվում սերմերը՝ 15 կ.։
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.
Մարդու ծագումը, Վիլհէլմ Բոլշէի, Թարգմ. գերմ. գինը. . . 40 կ.
(օ.մ.) 699. 10—9

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԱՐՇ. ՉԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆԻ, ՏԻԳ. ՌԱՇՄԱՃԵԱՆԻ և ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ կազմած
ԴԱՍԸՆԿԵՐ
1) Առաջին տարի, գունաւոր պատկերներով, 5-րդ տիպ բարեփոխված . . . 40 կ.
2) Երկրորդ տարի, 4-րդ տիպ բարեփոխված . . . 50 կ.
3) Երրորդ տարի 3-րդ տիպ բարեփոխված . . . 60 կ.
4) Չորրորդ տարի . . . 70 կ.
ԴԱՍԸՆԿԵՐՆԵՐԸ Թոյլատրված են Օդեսսայի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձական խորհրդի կողմից որպէս դասագիրք։
Ա. տարվայ Այբբենարան տպվում է ամբողջովին ձեռագրով—բացի դրանից նոր մտցված են դասերի հետ կապ ունեցող նկարչական պարզ գծերով զարգացրած պատկերներ։
Բոլոր տարիներն ունեն արտագրութեան համար բազմաթիւ ձեռագիր յօդուածներ՝ հիմնված ուղղագրական կանոնների վրա։
Երրորդ և չորրորդ տարիների մէջ կան բազմաթիւ ՇԱՐԱԴՐԱԿԱՆ ՁԵՒԱՓՈԽՎՈՂ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ։
Դիմել՝ Թիֆլիս «Գիր», «ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ», Երևան՝ «ԱՐԱՐԱՏ» և Ցովհաննիսեան գրավաճառներին և կամ կազմողներին՝ Երևանի թեմական դպրոց։
Գումարով գնողներին կը լինի զեղչ։
(շ. ե. հ.) 647. 12—10

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ
Գ. ԵՒ Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՆԵՐԻ
Նիկօլայեւսկայա, 36, Վօրօնցովի արձանի մօտ։ Ընդունելութիւնը երեկոյեան ժամը 4—7-ը։
613. 50—28

Մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի Թ. ԽՋՄԱԼԵԱՆԻ և Գ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ կազմած
ԿԱՅԾԵՐ
ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ դասագրքի Ա. տարին։ Գինը 25 կոպ.։
Լոյս տեսան և վաճառվում են՝ ԿԱՅԾԵՐ Բ. տարի, գինը 40 կ., ԿԱՅԾԵՐ Գ. տարի—50 կ., ԿԱՅԾԵՐ Դ. տարի—70 կ.։ Գումարով գնողներին զգալի զեղչ։ Բազմաթիւ ձեռագիր օրինակներ քերականական կանոնների շուրջը և շարադրական ու իրազննական պատկերներ։ Վաճառվում են Կովկասի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում և Ալէքսանդրօպօլում՝ կազմողների մօտ։ Մեր հասցէն՝ Александрополь. Учителю Геворку Яковлевичу Микаэлянъ. Большая Слободская, № 42.
(օ. մ.) 741. 6—5

Առեւտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/4. Տելեֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։
Գործնական զբաղմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն անվում են բէլալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումն). բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլոգրաֆիա (ըսմինգտոն և այլ. և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և դաս-դաս։ Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանոններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։
Կուրսերի հիմնադիր՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ
(ա. օ.) 556. 0—31

ՈՐԴԻՔ Բ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆՑ Առևտ. Տան
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ
(Սերգիէվսկայա փողոց № 7.)
ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ ՋՈՒԼՖԱ-ԹԱՒՐԻԶ ՄԵԿՆՈՂ
Գ. Կ. ՎԱՍԻԼԻԵՎԻ ԱՒՏՕՄՕԲԻԼՆԵՐԻ ՏՈՄՍԱԿՆԵՐԸ։
◆ Արագընթաց աւտօմօբիլները մեկնում են՝ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ և ՇԱԲԱԹ օրերը։ ◆
ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ
Եղբ. Բուդաղեանների Ա/Տ. և Հաջի Հասանի
ֆայէտօնների եւ այլ կառքերի տոմսակները։
Մեկնում են ամեն օր՝
ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ—ԹԱՒՐԻԶ
ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ—ՇԱՐԱՖԽԱՆԱ (Ուրմիայի լճի ափերը)։
ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ
Եղբ. Բուդաղեանների Ա/Տ. բարկազի տոմսակները։
Մեկնում է ամեն օր՝ ՇԱՐԱՖԽԱՆԱՅԻՑ—ՈՒՐՄԻԱ (Ուրմիայի լճի ափերը)
I, II և III կարգերով (III կարգը պալուբայի վրա)։
Կարելի է ստանալ տոմսակները նաև ուղղակի հաղորդակցութեան ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ—ՈՒՐՄԻԱ I, II և III կարգերի համար։
ՏԵՂԵՐԸ ՎԱՂՕՐՕՔ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՐԱՒԵԼ ՀԵՌԱԳՐՈՎ։
Դրամի փոխադր. Պարսկաստանի բոլոր քաղաք.
Գրասենեակը բաց է առաւօտ. ժամը 9-ից մինչև ցեր. ժ. 2-ը և ցեր. ժ. 4½-ից մինչև երեկ. ժ. 7½-ը։
(շ.) 577. 10—9

Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան նպաստով պահվող դպրոցների համար հարկաւոր են
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ ԵՒ ՎԱՐԺՈՒՀԻՆԵՐ
Պայմանների մասին դիմել Ընկ. գրասենեակ՝ Սրբաս-Աքաղեան հրապարակ № 7, առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև 2-ը և 5-ից մինչև 8-ը։
780 1—1

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ երաւունքներով և
ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՔԱՀ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
Ընդունելութեան ժամերը.
Առ. ժ. 8-ից մինչև ցեր. ժ. 2-ը դպրոցում—I Тумановская № 13.
Երեկ. ժ. 5-ից մինչև ժ 8-ը կուրսերում—Михайловскій пр. № 53.
ՀՐԱՒԻՐՎՈՒՄ Է ԱՌԵՒՏՐ. ԹԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉ։ 771. 10—5

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица. домъ казенный